

IZOBRAŽEVANJE V KONTEKSTU ŠVEDSKEGA MULTIKULTURALIZMA

Marina Lukšič - Hacin¹

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Izobraževanje v kontekstu švedskega multikulturalizma

Prispevek se posveča švedski situaciji, njeni politiki multikulturalizma in ožje, odnosu do priseljencev, ter kako se vse to odraža na razmerah v izobraževanju, s poudarki na ravni osnovne šole. Osnovni okvir prispevka predstavlja razprava o politiki multikulturalizma na Švedskem, ki naj bi uresničila pravičnejše odnose, in se pri tem povzčuje z ideologijo egalitarizma in antirasizma. Vse to se odraža tudi na temeljnih načelih, ki postavljajo okvire izobraževalnih programov in se na različne načine uresničujejo v praksi.

KLJUČNE BESEDE: Multikulturalizem, izobraževanje, pravičnost, slovenski izseljenci, Švedska

ABSTRACT

Education in the Context of Swedish Multiculturalism

The contribution deals with the Swedish situation, its policy of multiculturalism and in a narrower sense, with its relation to immigrants, and with how all the mentioned reflects on circumstances in education with stresses on elementary school level. The basic framework of the contribution is a dissertation on multiculturalism policy in Sweden that should bring to effect equitable relations, and consequently connects with the ideologies of equalitarianism and anti-racism. All the mentioned also reflects in fundamental principles, which set the frameworks of educational programmes that are being realised in practice in various ways.

KEY WORDS: Migration, multiculturalism, education, equity, Slovenian immigrants, Sweden

UVOD

Pričujoči prispevek je nastal kot rezultat dela na temeljnem raziskovalnem projektu z naslovom *Pravičnost v izobraževalnih sistemih – primerjalni vidik* in kot del raziskovalnega programa *Narodna in kulturna identiteta slovenskega izseljenstva*.² Glavni

¹ Dr. sociologije, doc. socialne in politične antropologije, znanstvena sodelavka, predstojnica Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Novi trg 2, 1000 Ljubljana, Slovenija; e-pošta: luksic@zrc-sazu.si

² V omenjenih okvirih je bila pred leti izpeljana raziskava med Slovenci na Švedskem. Intervjuji z učitelji in učenci so služili kot izhodišče za nadaljnje normativne študije o švedskem osnovnošolskem izobraževanju in pravičnosti v odnosu do različnosti. Več o tem v: Lukšič - Hacin, 1999 in Lukšič - Hacin, 2001.

cilj je ovrednotiti sistem osnovnošolskega izobraževanja in odnosa do različnosti v Sloveniji v primerjavi z izbranimi državami, ki so v preteklosti v različne sfere svojega delovanja uvedle t. i. politiko multikulturalizma. Med izbranimi praksami je tudi švedska izkušnja – tako na normativni ravni kot na ravni vsakdanjega življenja. Slednje nam je najbolj dostopno skozi percepcijo in izkušnje Slovencev na Švedskem. V nadaljevanju nas bo torej zanimala švedska situacija, njena politika multikulturalizma in ožje, odnos do priseljencev, ter kako se vse to odraža na razmerah v izobraževanju, s poudarki na ravni osnovne šole.

Temeljno izhodišče za tovrstno študijo je seveda sam položaj priseljencev (v našem primeru Slovencev), v katerem se znajdejo po priselitvi v izbrano državo. Po drugi strani pa moramo za razumevanje problema pogledati, kako je izobraževanje zastavljeno na sistemski ravni, da se lahko v nadaljevanju osredotočimo na problematiko izobraževanja, različnosti in migracij. Našteta področja so v ospredju pričujočega prispevka, rdečo nit pa predstavlja razmislek o pravičnosti, demokratizaciji, nediskriminatornosti in toleranci.

»Švedi so nas takoj sprejeli kot priseljence, ne kot ljudi na začasnem delu v tujini, čeprav mislim, da je veliko ljudi prihajalo sem z željo, da bi bili začasni delavci v tujini. Ta želja je živela zelo dolgo in dokler je živela, se niso vključevali zadosti dobro v švedsko družbo. Mislim pa, da so do sedaj že vsi spoznali, v Evropi, v domovini in tukaj na Švedskem, da so ljudje, ki so ostali tukaj, priseljenci. Mislim, da so Slovenci, sploh po petnajstih letih, začeli čutiti, da so priseljenci. To se vidi tudi po tem, ko so začeli sprejemati švedsko državljanstvo. Nekako sentimentalno so še ves čas obdržali svoje državljanstvo. Mislim, da niso postali švedski državljani zato, ker je Jugoslavija začela s konflikti, ampak zato, ker so se začeli počutiti kot priseljenci in so imeli željo, da bi tudi z volitvami vplivali na vsa področja na Švedskem.« (Oförs, v: Lukšič - Hacin, 2001: 25).

1. RAZMERE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI IN UVEDBA POLITIKE MULTIKULTURALIZMA

Švedska je parlamentarna monarhija.³ Je demokratična država, v kateri se je uveljavil volilni sistem sorazmernega predstavnštva.⁴ Od leta 1970 ima enodomni parlament.⁵ Upravno je razdeljena na nivo občin,⁶ regij in države.⁷ Delovan je države je

³ Švedska je formalno monarhija, dejansko pa ima kralj samo še reprezentativno in simbolično funkcijo (Informacije o Švedsko, 1990: 8).

⁴ Vseh članic in članov parlamenta (Riksdag) je 349. Za vstop v parlament je določen 4-odstotni prag. Leta 1996 je bilo v parlamentu 40,4 % žensk (Gaber, 1996: 362).

⁵ Švedska je 1970 razpustila svoj zgornji dom. Tako je zagotovila, da na sestavo vlade vplivajo samo volilni izidi (Esaiasson, 1996: 195; Local Government in Sweden, 1994; Religion in Sweden 1995).

⁶ Leta 1979 je bilo na Švedskem 277 občin. V pristojnosti občine so bili otroški vrtci, šole, stano-

povezano z lokalno samoupravo, ki ima že več kot stoletno tradicijo. Volitve so vsaka tri leta. Volilno pravico in pravico, da so izvoljeni, imajo na občinski in regionalni ravni vsi, ki so dopolnili 18 let in imajo državljanstvo ali so priseljeni, brez državljanstva in živijo na Švedskem vsaj tri leta,⁸ na državni ravni pa polnoletni švedski državljani.

Za razpravo o multikulturalizmu na Švedskem je najpomembnejša letnica 1975, ko je parlament sprejel resolucijo s tremi glavnimi načeli politike do priseljencev: enakost (*jämlikhet*), svoboda izbire (*valfrihet*) in partnerstvo (*samverkan*). Enakost v življenjskem standardu. Svoboda izbire kot pravica priseljencev, da se sami odločijo, ali bodo ohranili svoj jezik in kulturo ali bodo sprejeli švedskega in švedsko identiteto ali oboje hkrati. Partnerstvo, kot partnerstvo med priseljenjskimi skupnostmi in državo. Model je bil postavljen ob predpostavki, da se bodo priseljenci postopno integrirali v švedsko življenje, družbo in kulturo. Integracija ni bila mišljena kot hiter enogeneracijski proces, ampak kot postopen večgeneracijski. Politiko do priseljencev lahko opredelimo kot posredno in neposredno. Posredna politika priseljencom zagotavlja, da se vključujejo v obstoječe socialne in družbene programe.⁹ Zagotavlja enake pravice do zaposlovanja, socialne službe, stanovanja in izobraževanja. Neposredna politika je povezana s specifičnimi potrebami priseljencev. Zagotavlja volilno pravico tujcem, poučevanje maternega jezika v šolah, ustanavljanje informacijskih centrov za priseljence, sistem državnih subvencij za priseljenjske centralne organizacije (zveze) in denarno pomoč (kulturnim) društvom na regionalni in občinski ravni, pomoč svetovalnih služb (priseljenjski sveti in multilingvalna sindikalna svetovalna služba), nediskriminacijsko

vanjska podpora, družinske posvetovalnice, zdravstvena zaščita v šolah, boj proti alkoholizmu, promet in rekreacija. Skupščina izvoli izvršni odbor, ki nadzoruje delo različnih svetov. Prav tako tudi v okrajni skupščini (Švedska je imela 23 okrajev), ki je izvoljena neposredno, izvolijo izvršni odbor, pod katerega sodijo naslednji sveti: svet za zdravljen je in nego bolnikov, svet za uslužbenec, svet za izobraževanje in kulturo, socialni svet, svet za nego zob, gradbeno-nabavni svet in svet za promet (Volitve so pred nami, 1979: 10–11).

⁷ Temelji samouprave so bili postavljeni 1862, ko je prišlo do ločitve med cerkvenimi in posvetnimi zadevami na lokalni ravni, čeprav je bila cerkev še naprej državna. Cerkvene zadeve so bile vezane na župnije, posvetne pa so prešle v pristojnost občin kot najmanjših upravnih enot. Na ravni med občino in državo je regija (*landsting*). Področje, ki ga pokriva, sovпада s področjem, na katerem deluje tudi regionalna državna administrativna enota (*län*) (Local Government in Sweden, 19–94).

⁸ Od 1975. leta imajo prebivalci brez državljanstva volilno pravico na lokalni in okrajni ravni in lahko na volitvah tudi kandidirajo. Prvič so lahko sodelovali na lokalnih volitvah 1976. Volilno pravico so dobili tisti, ki so bili v evidenco prebivalstva vpisani najkasneje 1. 11. 1976, ali so živeli na Švedskem zadnja tri leta in so do volitev dopolnili 18 let. Številne občine so organizirale informativna srečanja, kjer so priseljencom razložili švedski sistem, pristojnosti občin in okrajev in sam sistem volitev (Volitve so pred nami, 1979: 10–11; Kragelj, 1976: 216; Starc, 1977: 281). V osemdesetih letih so skušali uvesti volilno pravico tudi na državni ravni. Glavni zagovorniki reforme sta bili Socialnodemokratska stranka in Švedska komunistična stranka, vendar predlog ni uspel (Alund, Schierup, 1993: 100; Castles, Miller, 1993: 218).

⁹ Švedska ima aktivno socialno politiko, ki je povezana z modelom multikulturalizma. Predpostavka je, da specialna socialna politika ne vodi v segregacijo, ampak nasprotno, v uspešnejšo integracijo priseljencev (Castles, Miller, 1993: 210).

upravo in pravico do prevajalca, kjerkoli ga potrebujejo (Castles, Miller, 1993: 13, 218, 226–228; Alund, Schierup, 1993: 99; Immigrants in Sweden, 1994).

Cilji sprejetih zakonskih sprememb so bili zagotoviti, da bi tujci uživali iste pravice kot švedski državljani, in doseči, da bi javnost sprejela cilje multikulturalizma. Politika multikulturalizma je na Švedskem povezana z egalitarno in antirasistično ideologijo. A. Alund in C. U. Schierup (1993: 99–100) pravita, da je švedsko uradno stališče do rasizma edinstveno v primerjavi z drugimi državami, ki uvajajo multikulturalizem. Tretji cilj je bil, da se ustvari javno mnenje, ki bo temeljilo na strpnosti.¹⁰

Spremembe iz leta 1975 so povezane tudi z vprašanjem o podeljevanju državljanstva oziroma naturalizaciji. S. Castles in M. J. Miller pravita, da se je na Švedskem uveljavil multikulturalni tip državljanstva. Zanj je značilno, da je nacija opredeljena kot politična skupnost, ki temelji na ustavi, zakonih in državljanstvu. Priseljenci imajo možnost, da so sprejeti v skupnost pod pogojem, da spoštujejo politična pravila. Hkrati je sprejeta njihova kulturna drugačnost in je dovoljeno združevanje in organiziranje po etničnem/kulturnem ključu. Pri tem tipu je državljanstvo lahko dostopno, četudi to vodi do dvojnega državljanstva, o čemer priča praksa na Švedskem. Čas naturalizacije je za Skandinavce dve leti, za Neskandinavce pa pet let. Otrokom priseljencev, ki so rojeni na Švedskem, državljanstvo ni podeljeno avtomatično. Zanj morajo samo zaprositi, se pravi, da morajo izraziti željo po švedskem državljanstvu (Immigrants in Sweden, 1994; Castles, Miller, 1993: 39–40, 218–230). To se lahko na eni strani razume kot oviranje v postopku podeljevanja državljanstva, po drugi strani pa kot spoštovanje pravice posameznika, da se sam odloči za državljanstvo, ki ga bo imel. Leta 2001 je bil sprejet nov zakon, ki še jasneje opredeljuje odnos do dvojnega državljanstva in ga dovoljuje.¹¹ Prav tako predvideva možnosti, da lahko otroci pridobijo švedsko državljanstvo ne glede na državljanstvo svojih staršev (Swedish Citizenship, <http://www.migrationsverket.se>: 10).

2. IZOBRAŽEVALNI SISTEM NA RAVNI OSNOVNE ŠOLE¹² V ČASU MULTIKULTURALIZMA

Danes imajo na Švedskem devetletno osnovno šolo, ki je bila uvedena 1962. leta (Compulsory Schooling in Sweden, 2001: 1). Temu sledi triletna srednja šola, ki je

¹⁰ Egalitarizem, multikulturalizem, antirasizem in toleranco naj bi po političnem (državnem) programu podpirali tudi mediji.

¹¹ Državljanstvo se lahko pridobi z rojstvom, posvojitvijo, poroko, naturalizacijo in notifikacijo. Dvojno državljanstvo je predvideno, če gre za švedske državljane, ki želijo pridobiti drugo državljanstvo, in ni potrebno, da se staremu državljanstvu odpovedo, razen če tako ne zahteva država, ki podcljuje novo državljanstvo. Tako je predvideno za ljudi, ki prosijo za švedsko državljanstvo. Staremu državljanstvu se ni potrebno odreči (Swedish Citizenship, <http://www.migrationsverket.se>: 10).

¹² Osnovno šolstvo na Švedskem se je začelo 1842 (Compulsory Schooling in Sweden, 2001: 1).

potrebna za nadaljnje šolanje na različnih stopnjah in specializacije na akademski ali strokovni ravni (Higher Education in Sweden, 2004: 1). V zadnjih letih je izobraževalna politika doživela kar nekaj reform na področju odgovornosti in vodenja, kurikularne prenov, uvedbe »silabusnega« sistema in še na nekaterih drugih področjih. Uvedena je bila možnost izbora med osnovnimi šolami za starše in učence.¹³ Temeljni princip švedskega izobraževalnega sistema je, da morajo imeti vsi otroci in mladi enake možnosti za dostop do javnega šolstva ne glede na etnično pripadnost, kraj bivanja, socialni in ekonomski status. Enakopravno izobraževanje mora biti zagotovljeno v vseh tipih šol¹⁴ in po vsej državi (Compulsory Schooling in Sweden, 2001: 1; Upper Secondary and Adult Education in Sweden, 2000: 1).

Švedska zakonodaja posveča veliko pozornosti zaščiti otrok in preprečevanju nasilja. Otroka se ne sme fizično kaznovati. Prepovedano je psihično nadlegovanje otrok. Kazni za kršitve so hude in lahko pride tudi do odvzema otroka.¹⁵ Otroke že od predšolske stopnje in pozneje v šolah vzgajajo v duhu njihovih pravic in jih seznanjajo s tem, kam naj se obrnejo v primeru kršitev. To je povezano tudi s principi vzgoje in družinskega življenja, ki so na Švedskem drugačni, kot jih poznamo pri nas.

Javno osnovnošolsko izobraževanje je na normativni ravni zavezano sledečim glavnim načelom (Compulsory Schooling in Sweden, 2001: 1):

1. *Enak dostop do javnega izobraževanja.* Vsi otroci in mladi, ne glede na spol, kraj bivanja, socialni ali ekonomski status, morajo imeti enak dostop do izobraževanja v javnem sektorju.
2. *Ekvivalentnost v izobraževanju.* V različnih tipih osnovnih šol, ne glede na lokacijo v državi, mora biti zagotovljena primerljiva, enakovredna izobrazba.
3. *Znanje in veščine.* Izobraževanje mora učence opremiti z znanjem in veščinami, sposobnostmi. V sodelovanju z družino se mora spodbujati njihov uravnotežen razvoj v odgovorne individuumne in državljane. Prav tako je potrebno posvetiti posebno pozornost učencem s posebnimi potrebami.

¹³ Starši in učenci imajo pravico do izbora med osnovnimi šolami. Sem sodi tudi pravica do obiska neodvisne (privatne) šole. Šolanje je brezplačno. Finančno so šole vezane na občinsko raven. Za šolanje otrok, ki izberejo drugo šolo, je finančno odgovorna občina, kjer otrok prebiva. To velja, če se otrok (starši) odloči za obisk t. i. neodvisne šole, ki ima urejen in uradno priznan status osnovne šole (Compulsory Schooling in Sweden, 2001: 2).

¹⁴ Osnovne šole so lahko nacionalne (državne), občinske ali neodvisne (privatne). Neodvisne šole morajo izpolnjevati predpisane pogoje in pridobiti status osnovne šole. Podeljujeta ga vlada in parlament. Po oceni okoli 3 % učencev obiskuje te programe in 97 % otrok občinske osnovne šole. Osnovna šola ima devet razredov. Od 1995. leta se program deli v triade, konec šestega in devetega leta pa potekajo evalvacije rezultatov (Compulsory Schooling in Sweden, 2001: 2).

¹⁵ V času intervjuja z Avguštino Budja sem bila priča telefonskemu pogovoru, ko je bila Avguština uradni tolmač v primeru, ko so priseljenki vzeli otroka, ki ga je fizično kaznovala v javnosti (klofuta). Takoj so jo prijavili in sledil je odvzem otroka. Podobnih primerov je še veliko. Priseljenci imajo veliko težav s predpisi v zvezi z otroki, saj je le malo kultur, ki bi zagovarjale neagresivno vzgojo. Prej obratno (Lukšič - Hacin, 1999: 177).

4. *Demokratične vrednote.* Šolske aktivnosti morajo temeljiti na demokratičnih vrednotah.
5. *Enakopravnost in nasprotovanje neenaki obravnavi.* Zaposleni v šoli so zavezani promovirati enakost med spoloma in delovati proti vsem oblikam diskriminacije oziroma degradacije, kot sta npr. viktimizacija in rasistično obnašanje.

Kurikularni program je postavljen na nacionalni ravni. V izhodiščih ima vgrajene temeljne vrednote švedskega sistema: spoštovanje in nenasilno življenje, individualno svobodo in osebnostno integriteto, univerzalno enakost ljudi, enakopravnost med spoloma in solidarnost s šibkejšimi in nepriviligiranimi. Te vrednote mora šola vgraditi, upoštevati in izražati, promovirati. Obstoječi kurikularni program je bil sprejet 1995. leta. Za razliko od starega je povezan z novim sistemom odgovornosti in vodenja šole. Jasno opredeljuje in hkrati deli odgovornosti na več ravni. Po novem je odgovornost za šolske aktivnosti porazdeljena med vodstvom šole in učitelji. Prav tako so jasno izpostavljene odgovornosti učencev. Od jeseni 1998 je del kurikuluma tudi program predšolskega izobraževanja (prav tam: 2).

Glavne pristojnosti za javni šolski sistem imata parlament (Riksdag) in vlada. Na ravni države so definirani globalni cilji in strateške smernice šolskih aktivnosti, občine pa so odgovorne za njihovo uvedbo v prakso. Glavni trend v švedskem izobraževalnem sistemu je maksimalna decentralizacija odločanja. Na nacionalni ravni je za izobraževanje pristojno ministrstvo za šolstvo in znanost. Neodvisno od ministrstva pod pristojnostjo vlade delujejo centralne (osrednje) administrativne enote. Vlada jim tudi definira odgovornosti in cilje. Osrednja institucija za področje šolstva je Nacionalna agencija za šolstvo (Skolverket).¹⁶ Odgovorna je za spremljanje in evalvacijo šolskega sistema,¹⁷ nadzorovanje izobraževalnih aktivnosti, izdelavo predlogov in razvoj meril za merjenje »razvoja« na področju izobraževanja (šolstva). Prav tako organizira programe za usposabljanje ravnateljev, učiteljev in drugega šolskega osebja, ki potrebuje usposabljanje. Agencija sodeluje z univerzami pri pripravi programov za izobraževanje učiteljev (prav tam: 1). Lahko bi rekli, da je zelo podobna Zavodu za šolstvo RS.

Švedski sistem je močno decentraliziran. Osnovne šole s opravi pravzaprav v pristojnosti občin, delovanje pa mora potekati v skladu z nacionalno določenimi generalnimi cilji. Občine imajo pristojnosti nad zaposlovanjem in usposabljanjem učiteljev, hkrati pa imajo odgovornost za organiziranost šole, njene aktivnosti in finančno vzdržujejo šolo. Takšne pristojnosti so občine v celoti dobile s spremembami 1991. leta. Vsaka občina mora imeti šolski plan, ki ga potrjuje občinski svet. Plan mora slediti glavnim ciljem, smernicam, sprejetim na nacionalni ravni. To se potem realizira na lokalni ravni, prilagojeno pogojem dela po posameznih šolah. Osnovne šole so lahko organizirane na

¹⁶ Nacionalna agencija ima v svojem sestavu enajst regionalnih predstavništov (Compulsory Schooling in Sweden, 2001: 1).

¹⁷ Evalvacija poteka hkrati na nacionalni (Nacionalna agencija za izobraževanje) in lokalni ravni (občine so dolžne kontinuirano spremljati delo šol in realizacijo planov) (prav tam: 2).

različne načine. Poleg javnih občinskih osnovnih šol poznajo še neodvisne osnovne šole (privatne),¹⁸ šole za otroke narodne manjšine Sami (Laponci)¹⁹ in šole za otroke s posebnimi potrebami – te se delijo na šole za otroke s posebnimi potrebami in šole za otroke z učnimi težavami. Šole za narodno manjšino in šole za otroke s posebnimi potrebami so pod pristojnostjo države, vodene in financirane so z nacionalne in ne z občinske ravni (prav tam).

Osnovna šola je obvezna za vse otroke, ki bivajo na Švedskem. Vsi otroci med sedmim in šestnajstim letom starosti so dolžni obiskovati program osnovne šole – javne ali neodvisne, ki je od države pridobila licenco za izvajanje programa.²⁰ Šolsko leto je razdeljeno na jesensko (konec avgusta – konec decembra) in poletno obdobje (začetek januarja – začetek junija). Točni datumi začetka in konca lahko po občinah variirajo. Osnovna šola je brezplačna, kar zajema tudi brezplačen šolski material, prehrano in šolski prevoz. Prav tako je brezplačen predšolski program, le da tu nista vključena prehrana in prevoz. V šolah je petdnevni delovni teden. Urne obremenitve učencev po dnevih so različne, največja dovoljena dnevna obremenitev za starejše je osem, za mlajše pa šest ur (prav tam: 1–2).

»V klasični šoli so bili otroci preutrujeni, zato smo jo spremenili. Tako že drugo leto uvajamo nov, veliko bolj zračen urnik od dosedanjega. Med posameznimi šolskimi urami namenjamo mnogo več časa za individualno delo. To ne pomeni, da učenci brez nadzora divjajo po šoli, ampak se vsak dan najmanj eno uro, navadno pa dve do tri, pripravljajo za posamezne predmete skupaj z učitelji. Takrat tudi naredijo domače naloge, kar pomeni, da doma niso več obremenjeni. Osebo ne podpiram domačih nalog in učenja doma.« (Holmlin, v: Horvat, 2004: 18–19)

Predmetnik pokriva šest področji (Compulsory Schooling in Sweden, 2001: 1):

- temeljni predmeti: švedski jezik, angleški jezik, matematika
- praktični/umetniški predmeti: umetnost, gospodinjstvo, glasba, tehnika,

fizično in zdravstveno izobraževanje

¹⁸ Na Švedskem je le nekaj t. i. neodvisnih šol. Pojavile so se kot rezultat sporazumov, dogovorov med učitelji in starši, ki so se »ujeli« v svojih idejah o tem, kakšna naj bi bila osnovna šola, in potem pridobile državno licenco (pri National Agency for Education). Velik del teh šol temelji na različnih specifičnih izobraževalnih pristopih in metodah: Montessori, Waldorf. Prav tako je nekaj osnovnih šol, ki so nastale na osnovi razlik v veroizpovedi. Za pridobitev statusa uradne šole morajo programi zadovoljevati predpisane kriterije: med drugim zagotoviti določeno znanje in veščine, ki jih zagotavlja javna občinska šola, in biti vodena v skladu z osnovnimi načeli kurikularnega programa (prav tam: 4).

¹⁹ Edina jasno definirana manjšina na Švedskem je manjšina Sami. Ima svoj jezik, kulturo. Ocenjuje se, da je na Švedskem sedemnajst tisoč pripadnikov manjšine Sami (večina na S Švedske); številni naj bi bili močno asimilirani v švedsko družbo. Svoje šole imajo od 1962, nekatere šole pa jih vključujejo v svoje delo prek integriranih programov (prav tam: 1).

²⁰ Starost otroka ob vstopu v šolo do leta 1991 ni bila jasno določena in je bila odločitev o začetku šolanja delno prepuščena tudi staršem v dogovoru s šolo. S 1. januarjem 1998 je bilo uvedeno predšolsko leto ali t. i. uvajalno obdobje (podobno naši mali šoli) za šestletnike. Realizacija predšolskega programa je v pristojnosti občin, za otroke pa je izbirčen in mora biti ponujen vsem šestletnikom v državi (prav tam: 1).

- družbene vede: geografija, zgodovina, religija, družba
- naravoslovje: biologija, fizika, kemija, tehnologija
- jezikovni izbor: tuji jeziki
- lastni izbor učenca

Angleški jezik ima poseben status kot prvi tuji jezik. Kot opcija je možno tudi učenje španskega, nemškega in francoskega jezika. Učenci imajo možnost, da za tuji jezik kot šolski predmet izberejo materni jezik (prav tam: 2).

V bližnji preteklosti so imeli v švedskih šolah t. i. nivojski pouk, a so ga ukinili. *»Lahko je dober, a le, če so učitelji zanj res usposobljeni, kar ni preprosto. Predvsem starejše generacije imajo hude težave. Nivojskega pouka zato ne bi ocenjeval kot dobrega ali slabega, zamišljam si ga edino kot različne možnosti poučevanja istega predmeta, da dosežeš enako znanje. Vsekakor pa ne kot deljenje učencev na slabše, dobre in odlične, ker je tedaj pouk diskriminatoren do njih. Tega na Švedskem nimamo več.«* (Holmlin, v: Horvat, 2004: 19)

Ocenjevanje v osnovni šoli je opisno, ocene se pojavijo šele v zadnjih dveh letih: *»... kjer nam je svetovalec za načrtovanje David Samuelsson kar takoj razkril pomembno razliko med našimi in švedskimi otroki: njihovi dobijo oceno šele v osmem razredu, torej pri starosti 14 let! Cilj švedskega šolskega sistema je torej očitno: najprej osnovno znanje za življenje in vrednote, šele nato ocene. David Samuelsson: 'Ne verjamemo, da je za otroke dobro, če jih ocenjujemo prezgodaj, zato smo pred desetimi leti spremenili ocenjevalni sistem in dali več poudarka razumevanju in ne več pomnjenju informacij. Če hoče nekdo dobiti dobro oceno, ne zadostuje, da zna podatke na pamet, ampak mora pokazati, da snov razume, jo zna uporabiti in analizirati. V sedanjem svetu je toliko virov informacij, do katerih učenci zlahka pridejo, zato jih ne obremenjujemo z njimi.«* (prav tam: 17).

Izobraževalni akti in kurikularni programi določajo, da je šola odgovorna za to, da pomaga učencem, ki imajo težave, in jih podpre, če to potrebujejo. Dolžnost vsake šole je, da vsem otrokom omogoči dosegati kar najboljše rezultate. Določena je le norma, da mora biti pomoč zagotovljena, poti in načini, kako zagotavljati pomoč, so prepuščeni šoli. V praksi tako najdemo različne poti oziroma oblike izvedbe: pomoč učiteljev, pomoč med učenci, delo posebno usposobljenih učiteljev za pomoč otrokom s posebnimi potrebami itd. Osnovne šole so dolžne poskrbeti še za zdravje učencev, kar zagotavljajo šolski zdravniki in bolniške sestre. Šolska zdravstvena pomoč je brezplačna (Compulsory Schooling in Sweden, 2001: 3).

Učencem, ki doma govorijo drug materni jezik in ne švedskega, mora biti zagotovljen izbor predmeta »materni jezik« in tako omogočeno, da svoj jezik razvijajo, nadgrajujejo ter postanejo bilingvalni in da spoznavajo izvorno kulturno dediščino. Materni jezik lahko izberejo kot alternativo za drug tuji jezik (takoj za angleščino, ki je prvi obvezni tuji jezik), kot del individualnega izbora učenca ali zunaj šolskega časa. Učenje maternega jezika zunaj šolskega časa in rednega programa osnovne šole je omejeno na sedem let. Omejitev ne velja za otroke, pripadnike narodne manjšine, torej velja predvsem za otroke priseljencev (prav tam: 3).

»Prav. Poglej, ko si prišla na Švedsko, si rekla, da si se morala najprej naučiti jezika, da si se lahko vključila v šolo. *Ja, saj sem hodila tudi v šolo. Samo jezika nisem znala in sem se ga učila kot v prvem razredu. Si hodila na kakšne tečaje? Ne na tečaje. Tu v Göteborgu imajo poseben razred za vse tujce, ki pridejo na Švedsko na novo. Kako pa tam v začetku komunicirate? V angleščini? Tudi v angleščini. Kako danes obvladaš švedski jezik? Zdaj gazelo obvladam. Lahko rečem. Sicer tu in tam še ne razumem kakšne besede, a potem pač vprašam, kaj pomeni.*« (Draksler, v: Lukšič - Hacin, 2001: 119)

Integracija otrok priseljencev v običajne šole je torej potekala preko individualno prirejenega in časovno zamejenega prehodnega obdobja. V uvajalnem obdobju se otroci opismenijo v švedskem jeziku do te mere, da so sposobni slediti pouku ali pa se jih vključi v šole (programe), kjer poteka t. i. integriran večjezični pouk.

Švedska pomaga tudi pri vzdrževanju švedskih šol ali programov, inštrukcij v tujini – v državah, kjer živi in dela večje število švedskih izseljencev.²¹ (prav tam: 1)

2.1. POSEBNE ŠOLE

Posebne šole so namenjene učencem, ki ne morejo obiskovati običajne osnovne šole: šole za naglušne in gluhe otroke, šole za slepe in slabovidne, šole za otroke s težavami pri govorjenju, šole za otroke z drugimi posebnimi potrebami itd. Organizacijsko in finančno so v pristojnosti države. Za učence so brezplačne – brezplačno šolanje, gradiva, pripomočki, bivanje, prehrana in šolski prevoz. Dne1. julija 2001 je prišlo do rekonstituiranja organa, pristojnega za izobraževanje otrok s posebnimi potrebami, saj se je dotedanje področje razdelilo na izobraževanje otrok s posebnimi potrebami in na specialne šole za gluhe in naglušne otroke. Slednje imajo za razliko od prvih velik poudarek na bilingvalni vzgoji otrok (razumevanje, branje, pisanje). Poseben tip predstavljajo šole za učence z manjšimi učnimi sposobnostmi. V te programe so preusmerjeni učenci, ki ne morejo delati po običajnih programih. Te šole si prizadevajo, da bi v največji meri realizirale programe običajne osnovne šole in dale učencem čim več znanja, primerljivega z znanjem, pridobljenim v običajnih programih. Delijo se v dve skupini: osnovni program (basic school), namenjen učencem, ki so se sposobni (na)učiti brati in pisati in po tej poti lahko osvojijo novo znanje, in bolj prilagojene programe (training school), namenjene učencem, ki niso sposobni delati na način, ki poteka v osnovnem programu, in potrebujejo posebne pristope. Od leta 1996 so te šole

²¹ V 19. stoletju je bila Švedska revna kmetijska država z velikimi razrednimi razlikami. Večina ljudi ni imela možnosti, da bi vplivala na politične odločitve, ki jih je sprejemala peščica moških. Kralj je imel veliko moč. V 19. stoletju je prišlo do pomembnih socialnih sprememb. Zaradi hudega poslabšanja življenjskih razmer je veliko ljudi odšlo v Severno Ameriko. Najpomembnejša sprememba v tem času je začetek intenzivne industrializacije, ki se začne okoli 1870. S tem pride do urbanih selitev, praznjenja podeželja in naraščanja števila pripadnikov delavskega razreda (Lukšič - Hacin, 1999: 164).

izpod pristojnosti države prešle v pristojnost občin. Tudi otroci, ki jih obiskujejo, imajo na načelni ravni pravico do izbora, v katero šolo se bodo vpisali – ali v občinsko ali neodvisno. Šola traja devet let z možnostjo podaljšanja na deset let (prav tam, 3).

Med specifične šole se uvrščajo tudi šole za narodno manjšino. Otroci, ki so pripadniki narodne manjšine Sami, lahko izbirajo med občinsko osnovno šolo in posebno šolo Sami, kjer poteka pouk v maternem jeziku. Na severu Švedske je tudi nekaj osnovnih šol, ki izvajajo integrirani pouk. Šole Sami so šestletne, naprej pa učenci nadaljujejo šolanje v občinskih osnovnih šolah. Pogovorni jezik in jezik poučevanja v šolah Sami in šolah z integriranim poukom je »North Sami«, »Luleå Sami« in »South Sami«. Možno je, da v eni šoli poučujejo v več jezikih. Bistvo programov je, da se v njih otroci seznanijo z izvornim jezikom, se v njem opismenijo (govor, branje, pisanje) in se seznanijo s svojo izvorno kulturno dediščino. Hkrati pa poteka pouk švedskega jezika. Šole Sami so pod pristojnostjo države (plače učiteljev, programi, po potrebi nastanitve otrok, prevoz, prehrana).

3. OSNOVNA ŠOLA IN ODNOS DO PRISELJENCEV V KONTEKSTU POLITIKE MULTIKULTURALIZMA

Švedska družba se je po drugi svetovni vojni v dveh desetletjih iz monolingvalne in etnično homogene spremenila v multilingvalno in etnično izredno pestro okolje (Immigrants in Sweden, 1994). Med drugo svetovno vojno je prišlo do prvega močnejšega vala priseljencev – beguncev z Danske, Finske, Norveške in baltških republik. Leta 1943 so za prebivalce skandinavskih držav ukinili predpis o delovnem dovoljenju. Po 1945. letu je begunskemu valu sledila ekonomska migracija. Zaradi hitrega razvoja industrije in drugih dejavnosti je imela Švedska po drugi svetovni vojni velike potrebe po delovni sili. Že 1946 so zavodi za zaposlovanje predlagali, da bi poskrbeli za organiziran uvoz delovne sile. Predstavniki švedskih podjetij so začeli iskati delovno silo v Zahodni Nemčiji, Italiji, Avstriji, Belgiji in Grčiji. Takrat še nihče ni razmišljal o posledicah množičnega priseljevanja za same priseljence in švedsko družbo. Leta 1954 je bil sklenjen dogovor med skandinavskimi državami o skupnem delovnem trgu. S tem je bil med njimi omogočen nemoten pretok delovne sile. Leta 1967 je bila nizka konjunktura. Švedska je zaostрила pogoje in začela regulirati priseljevanje. Še vedno je bila odprta prebivalcem skandinavskih držav, medtem ko so morali drugi zaprositi za delovno in bivalno dovoljenje ter si vnaprej zagotoviti delo in stanovanje. Novi predpisi v začetku še niso dosegli zelenih učinkov, saj je v letih 1969 in 1970 zabeleženo rekordno število priselitev. Z nadaljevanjem gospodarske stagnacije pa so se pojavile tudi spremembe na trgu dela, ki so postopno omejile priseljevanje (Švedska, 1987: 35–38). Rekrutacija tujih delavcev se je ustavila 1972. Nadaljevala se je le družinska migracija in močan pritok beguncev.²²

²² V povojnem času so na Švedsko prišli tudi begunci iz številnih držav po svetu: iz baltških in ostalih

Tuji državljani²³ so 1990 predstavljali 5,6 % celotnega prebivalstva. Številni priseljenci so že prej postali švedski državljani. Leta 1991 je bilo na Švedskem 1,212.000 priseljencev in so predstavljali 13 % celotne populacije²⁴ (Castles, Miller, 1993: 218; Alund, Schierup, 1993: 101–102). Decembra 1994 je imela Švedska 8,816.381 prebivalcev, od tega je imelo 8,278.940 prebivalcev švedsko državljanstvo (Sweden in Figures, 1995: 7–8).

Leta 1969 je bil formiran Državni zavod za priseljence (Statens Invandrarverk – SIV). V tem času so se priseljenci že organizirali in začeli ustanavljati priseljske zveze po nacionalnem ključu.²⁵ Državni zavod je prevzel centralno vlogo in odgovornost za priseljence. Obračal se je predvsem na centralne priseljske organizacije. Pozneje je po vzpostavljeni mreži potekalo tudi financiranje aktivnosti zvez in društev priseljencev, kar pomeni, da so neorganizirani priseljenci izpadli iz financiranja kulturnih dejavnosti.²⁶

»Vedno bolj se je uveljavljalo stališče, da bo družba pomagala samo tistim priseljencem in manjšinam, ki se same trudijo za narodnostni in kulturni obstoj. Torej priseljenci, kot so Nemci, Danci in Norvežani, ki niso organizirani in ničesar ne napravijo za svojo ohranitev kot jezikovne in kulturne skupine, ne morejo računati na družbeno pomoč.« (Hribar, 1984: 7)

V začetku sedemdesetih je bil ustanovljen Parlamentarni priseljsko-politični komite (IPOK), ki je imel nalogo analizirati rezultate švedske priseljske politike in na njeni osnovi predlagati izboljšave. Leta 1975 je švedski parlament potrdil glavna

skandinavskih držav (čas druge svetovne vojne), Madžari (1956 in v času političnih pregonov v sedemdesetih in osemdesetih), Čehi (1968), Poljaki (nemiri konec šestdesetih in po vojaškem prevzemu oblasti 1981), ameriški dezertjerji (Vietnam), Grki (čas vojaške hunte 1967–1974), Kurdi (začetek sedemdesetih), Sirojci (1975), Iranci (1979, 1980), Čilenci (po vojaškem udaru 1973), begunci iz držav Latinske Amerike (Argentinci, Bolivijci, Ekvadorci, Urugvajci ...), iz Ugande (izgoni v sedemdesetih), Eritrejci (konec šestdesetih) (Švedska, 1987: 39), v času vojne v Jugoslaviji pa je prišlo veliko število beguncev iz Bosne.

²³ V razpravah o priseljski problematiki se na Švedskem pojavljata dva pojma: priseljenci in tuji državljani. Kategorija priseljenci običajno zajema vse posameznike, rojene v tujini, in vključuje tudi posameznike, rojene na Švedskem in je vsaj eden od njihovih staršev rojen v tujini. Pojem tuji državljani označuje posameznike, ki stanujejo na Švedskem in nima jo švedskega državljanstva (Alund, Schierup, 1993: 101).

²⁴ Leta 1993 je bila najštevilnejša skupina priseljencev iz skandinavskih držav. Temu sledijo »ostali Evropejci«. Iz Azije je 207.000 priseljencev. Iz Latinske Amerike je 60.000 priseljencev, iz afriških držav 42.000, iz držav Severne Amerike 20.000 in iz bivše Sovjetske zveze 9.000. Celotno število priseljencev iz držav zunaj Evrope je z leti skokovito naraščalo (Castles, Miller, 1993: 218; Alund, Schierup, 1993: 101–102).

²⁵ Istega leta je bila ustanovljena tudi Jugoslovanska zveza (Leskovec, 1990: 5). Pri Slovencih se je v tem času pojavilo prvo samostojno slovensko kulturno društvo v Landskroni (Lukšič - Hacin, 2001: 260).

²⁶ Leskovec (1990: 5) navaja, da so bila sredstva, ki jih je SIV dajal za delo Jugoslovanske zveze, v začetku namenska. Zveza je dobila del podpore za administracijo, predvsem za službe, ki jih je zahteval SIV (za organizacijskega in ekonomskega sekretarja). Drugi del sredstev je bil namenjen za aktivnosti. Zveza je bila dolžna SIV-u omogočiti vpogled v svoje poslovanje.

načela priseljske politike, ki smo jih strnili v pojme: enakost, svobodna izbira in sodelovanje. Po tem je prišlo do večje denarne pomoči društvom priseljencev, ki so delovala kot kulturna društva, za radio, televizijo, izdajanje kulturnih in informativnih časopisov. Leta 1981 je Zveza švedskih občin dala občinam priporočilo in smernice za dodeljevanje pomoči priseljskim organizacijam. Te so morale izpolnjevati predpisane pogoje,²⁷ če so hotele dobiti finančno pomoč. Na nek način je bila pomoč namenska in to predvsem kot začetna pomoč, pomoč za dejavnost in pomoč, vezana na posamezne projekte. Poleg občinskih denarnih podpor moramo omeniti tudi okrajne. Te se nanašajo na okrajne organizacije – od vseh priseljencev so bili tako organizirani le Jugoslovani in Finci – če so izpolnjevale predpisane pogoje.²⁸ S tem je bila v veliki meri financirana tudi mladinska dejavnost na regionalni ravni. Poleg občinske in okrajne ravni financiranja je bila še državna raven. Državni zavod za priseljence (SIV) je dodeljeval denarno pomoč zvezam priseljskih organizacij in to namensko za osnovno dejavnost (delo sekretariata, nujne sestanke, skupščine in konference). Državni zavod za mladino je financiral mladinsko dejavnost. Potem so tu še Svet za pomoč informativnim listom (priseljskim informativnim listom) in Državni zavod za kulturo. Slednji je na državnem nivoju sofinanciral kulturne festivale, manifestacije, tiskanje knjig in kulturne časopise.²⁹ (Hribar, 1984: 7–8) 1986. je SIV spremenil načela financiranja zvez. Sredstva niso več namenska, ampak so vezana na število članov. Minimalno število članov, ki je bilo potrebno za dotacijo, je 1000, ki so plačali individualno članarino. Priseljske zveze so tako dobile določeno vsoto, vezano na številčnost članstva, z njo pa so prosto razpolagale.³⁰ (Leskovec, 1990: 5) Poleg sofinanciranja socialno-kulturne dejavnosti priseljskih organizacij na različnih ravneh je švedska država podpirala tudi ustanavljanje radijskih in televizijskih oddaj za priseljence v njihovem jeziku.³¹

²⁷ Opravljati so morale dejavnost splošnega pomena. Njihovo delovanje naj bi bilo socialno in kulturno, ne pa strankarsko-politično. Vsaj polovica članov je morala biti iz vrst priseljencev. Vsaka organizacija mora imeti svoj statut. Delovanje mora biti posvečeno priseljcem in mora temeljiti na demokratičnih načelih (Hribar, 1984: 7).

²⁸ Na osnovi priporočil in smernic Zveze švedskih okrajev financirajo okrajne organizacije, ki imajo vsaj 300 članov, starih od 7 do 24 let, njeni člani (društva) pa morajo prihajati vsaj iz tretjine občin v okraju (Hribar, 1984: 7).

²⁹ Ob ustanovitvi slovenskega društva v Stockholmu (1972) je začelo izhajati glasilo Naš glas, ki je bil na ustanovnem sestanku Koordinacijskega odbora (1975) razglašen za glasilo vseh slovenskih društev na Švedskem. Opredeljen je bil kot kulturni časopis. Poleg Našega glasu so imeli člani uredništva dostop tudi do Jugoslovanskega lista, kjer so kar nekaj let sodelovali pri slovenski strani (Lukšič - Hacin, 2001: 304–306).

³⁰ Po letu 1986, ko je SIV spremenil načela financiranja zvez in sredstva niso bila več namenska, pač pa odvisna od števila članstva, je vodstvo Jugoslovanske zveze delilo sredstva po lastnih kriterijih, ki niso upoštevala številčnosti posameznih društev (Leskovec, 1990: 5).

³¹ Konec sedemdesetih (1977–78) je začela dobivati svojo obliko televizijska oddaja Invandrardags, ki se je pozneje preimenovala v Horizont. Namenjena je bila jugoslovanskim priseljcem. Del oddaj je bil v začetku namenjen tudi Slovencem na Švedskem. Od časa do časa je bila tako na TV predstavljena slovenska kultura ali pa reportaža o dejavnosti slovenskih priseljencev (Golčman,

Že 1965 je prišlo do postopnega uvajanja brezplačnega programa učenja švedskega jezika za tujce. Leta 1967 je vlada začela izdajati časopis za priseljence. V letih 1968–74 je Komisija za priseljence raziskovala življenje priseljencev in etničnih manjšin. Njeni rezultati so pripeljali do zakona, ki je bil sprejet 1975. in je uvedel multikulturalizem. Vlada je podpirala izdajo literature v različnih jezikih. Knjižnicam so bile na voljo subvencije za nakup drugojezične literature. Podpore je bil deležen tudi etnični tisk. Izhajale so redne vladne informacije o priseljenški problematiki v desetih različnih jezikih (Immigrants in Sweden, 1994).

Za priseljence, ki so prišli v sedemdesetih, je bil organiziran tečaj učenja švedskega jezika.

»Vsa večja podjetja so in še organizirajo za priseljence brezplačne tečaje švedskega jezika, večkrat tudi v plačanem delovnem času. Učitelji so bili v glavnem Švedci in Slovenci smo se učili jezika skupaj s Španci, Italijani, Grki, Turki in drugimi. Ni bilo lahko, toda šlo je.« (Tertinek, 1973: 254)

Tečaji so bili tudi v plačanem delovnem času. Priseljenci so imeli pravico do 700 ur brezplačnega tečaja švedskega jezika. Pozneje se je možnost spremenila v nujnost. Za izvedbo so bile odgovorne občine. Slaba stran zakona, ki izvira že iz konca šestdesetih let, ko so uvajali jezikovne tečaje, je pripeljala do tega, da človek, ki nima tečaja, ne more dobiti zaposlitve. Če ga zaposlijo, mu je delodajalec dolžan zagotoviti možnosti učenja jezika. Vsak, ki je v zadnjih letih prišel na Švedsko, je bil dolžan obiskovati usposabljanje, kjer se je učil švedski jezik in spoznaval švedsko družbo. To je bil pogoj za delovno dovoljenje in študij (Immigrants in Sweden, 1994).

V devetdesetih letih imajo vsi novi priseljenci pravico do brezplačnega učenja švedskega jezika, ki je tretiran kot »švedščina kot drugi jezik« ali »švedščina za priseljence«. Poteka v okviru izobraževanja za odrasle. Prav tako se priseljenci lahko učijo jezik v institucijah, ki so od občine pridobile dovoljenje za to (npr. slovenska društva). Pouk naj bi potekal največ 21 ur na teden. Zaposleni so upravičeni do odsotnosti z dela zaradi obiska tečaja jezika in v tem času so upravičeni do denarnega nadomestila. Pri pouku se poleg učenja jezika slušatelji seznanjajo tudi s švedsko družbo in sistemom izobraževanja ter možnostmi za nadaljevanje šolanja. Pouk jezika

1983: 4–5). Z leti se je televizijska oddaja za priseljence Horizont preimenovala v Mosaik. Čas oddajanja se je skrajšal in je imela sezonski značaj. Vsebinsko je bila prikrojena priseljenecem vseh kontinentov (Moramo biti glasnejši, 1995: 8). Leta 1980 so se začele slovenske radijske oddaje. Slovensko uredništvo je bilo od vseh začetkov sestavni del jugoslovanskega uredništva in je imelo cno delovno mesto s polovičnim delovnim časom (Carlen, 1991: 45). Čas (dan, ura) in dolžina slovenske oddaje sta se z leti spreminjala, bila pa sta, kot pri televizijskem programu, odvisna od odnosov znotraj jugoslovanskega uredništva in šele prek njega tudi od švedske radijske politike. Jugoslovanski priseljenci so imeli vsak dan polurno oddajo na »Riksradiu« pa tudi na posameznih regionalnih postajah, kjer je bilo le redko slišati slovenske vložke (Hribar, 1988: 13). Slovenske oddaje (Slovenski magazin) so bile dolgo časa ob torkih popoldne (15 minut), s ponovitvijo med tednom. Vsakih štirinajst dni pa so bile na sporcu tudi petnajstminutne otroške oddaje (Slovenske radijske oddaje, 1988: 13). V letih do 1991 je prišlo do velikih sprememb, krajšanje slovenske oddaje in spremembe termina oddajanja (Carlen, 1991: 45). Oddaja je bila ukinjena v začetku 1998 (Lukšič - Hacin 2001: 307).

se deli na dve ravni: osnovno in dopolnilno. Skupno trajanje učenja je individualno različno in je odvisno od posameznikovega napredovanja. Cilj je doseči zadovoljivo znanje jezika, ki posamezniku omogoča nemoteno vključevanje v okolje. Za to naj bi bilo potrebno okrog 700 ur učenja. Po koncu osnovnega izobraževanja se lahko posamezniki odločijo za dopolnilni pouk švedskega jezika za priseljence, ki traja dvesto do tristo ur. Dopolnilni pouk je v večernih urah in tedensko omejen na šestnajst ur (Informacije o Švedskoj, 1990: 33–34).³²

»Kaj pa švedski jezik? Kdaj ste se ga naučila? Kot sem omenila, je bilo tako ... Prve dneve sem bila jezna na vse, kar je bilo švedskega. Tudi jezika nisem sprejemala. Nisem se ga hotela učiti. Šlo je tako daleč, da nisem nikoli vključila radia, nikoli gledala televizije, nikoli vzela v roke časopisa ali knjige. V meni je bil še danes nepojasnen upor, a tako se je dogajalo. Potem sem dobila od zavoda za zaposlovanje vabilo, da se vključim v jezikovni tečaj. Takrat so bili še idealni pogoji. Dobila sem plačano, da se učim švedščino. Zelo dobro. Tečaj je potekal dva meseca. Bil je intenzivni tečaj, žal pa se ga v celoti nisem udeležila.« (Melihen, v: Lukšič - Hacin, 2001: 126)

»Vodite tudi tečaj slovenskega jezika za odrasle. Mogoče lahko poveste kaj več o njihovih začetkih in poteku, financiranju, udeležencih? Tečaji slovenskega jezika so bili od časa do časa organizirani v slovenskem društvu. Nekaj let – tri, štiri leta zaporedoma – smo imeli te tečaje še v Slovenskem domu, ko smo ga še imeli. Potem smo izgubili slovensko hišo. Nekaj časa smo ostali brez prostorov, zdaj pa imamo spet možnost, da se dobivamo v restavraciji Rösunda. Tako se je v teh prostorih spet začel tečaj slovenskega jezika, ki ga vodim sama. Začel se je lansko leto in tako smo že opravili dva termina. Prijavilo se je ogromno ljudi. Bila sem presenečena nad številom prijavljenih. Pričakovala sem, da se bo prijavilo največ šest ljudi, bilo pa je osemnajst prijav, kar je za naše razmere zelo veliko. Povprečno je bilo vedno okoli deset udeležencev na tečaju. Vsi so iz mešanih zakonov ali pripadniki druge generacije, predvsem tisti, ki niso imeli pouka materinščine v času šolanja. Tečaj vodim brez plačno. Udeleženci plačajo le stroške za material.« (Pišler, v: Lukšič - Hacin, 2001: 49)

Učenje maternega jezika so v sedemdesetih letih začeli postopno vključevati v programe švedske šole. Otroci, ki doma govorijo drug jezik, ne švedski, so upravičeni do pouka švedskega jezika pa tudi do pouka iz maternega jezika (Informacije o Švedskoj, 1990: 33). Izvedba pouka, kraj in čas, sta se skozi čas spreminjala z različnimi zakoni, ves čas pa so materni jezik poučevali učitelji, ki so jih izbrale švedske institucije. Za svoje delo so bili plačani od švedske države (Pišler, 1981: 7), točneje občine. Učitelji so morali za poučevanje nujno pridobiti kompetenco (behörighet). Določeni so bili pogoji za pridobitev kompetence učitelja maternega jezika. Kandidat je moral imeti ustrezno izobrazbo iz domovine (učiteljske, pedagoško gimnazijo, višjo pedagoško šolo ali univerzo) in najmanj šest terminov prakse v švedski šoli po najmanj 15 učnih

³² Azilanti in begunci, ki so živeli v begunskih centrih, so se tečaja udeleževali v centrih. Pouk se ni štél kot osnovni pouk švedskega jezika za priseljence (Informacije o Švedskoj, 1990: 33).

ur tedenske obveze ali dokončano Višjo šolo za učitelje, smer materni jezik na Švedskem.³³ (Pišler, 1983: 22)

Pravica do maternega jezika znotraj rednega šolskega programa je bila povezana s številom zainteresiranih učencev. Tako se je 70.000 otrok učilo okoli 126 različnih jezikov, hkrati pa so se učili tudi švedski jezik. Otroci priseljencev imajo pravico do pouka maternega jezika, hkrati pa se učijo švedski jezik. Cilj učenja jezika je, da se doseže dvo- ali večjezičnost, kar ne pomeni le, da se učenci naučijo švedskega jezika, ampak tudi, da se jim da možnost nadaljnega opismenjevanja v maternem jeziku. To nekateri označujejo kot aktivni bilingvizem. Dvojezičnost naj bi bila pomembna in koristna tako za posameznika kot tudi za švedsko družbo. To je nadgradnja spoznanja, da se otroci, ki ne obvladajo dobro svojega jezika, težko učijo novih jezikov in teoretičnih predmetov. Zaradi pomena dvojezičnosti so v izobraževalnem sistemu dane možnosti, da otroci na vseh šolskih ravneh (v vseh razredih, letnikih) lahko obiskujejo pouk obeh jezikov, če hočejo (Informacije o Švedskoj, 1990: 35; Immigrants in Sweden, 1994).

Možnosti za dvojezično vzgojo so v devetdesetih dane že v predšolskem izobraževanju, ki je v pristojnosti občin. Izobraževanje poteka tako, da otroci najprej izpopolnijo materni jezik. Sledi vzporedna bilingvalna vzgoja, ki nadgrajuje znanje maternega jezika in uvaja učenje švedskega jezika. Potek dela je odvisen od sestave skupine, v katero je otrok vključen (Informacije o Švedskoj, 1990: 36):

- Skupina je lahko homogena in otroci govorijo materni jezik otroka. Tako skupino uvajajo v dvojezičnost. Takšnih primerov je v praksi malo.
- Skupina, kjer je poleg švedsko govorečih otrok velik del ostalih priseljskega porekla in govorijo različne jezike.
- Večina otrok govori švedski jezik. Otroci, ki govorijo druge jezike, imajo pravico, da dobijo posebnega učitelja maternega jezika (nekaj ur na teden).

Za učence, ki ne obvladajo švedskega jezika, je v šoli organiziran poseben predmet – švedski jezik kot drugi jezik in je zanje obvezen. V osmem in devetem razredu pri tem predmetu učenci dobijo ocene (prav tam).

3.1. OSNOVNA ŠOLA IN IZKUŠNJE SLOVENCEV NA ŠVEDSKEM

Slovenci so začeli odhajati na Švedsko predvsem po drugi svetovni vojni, natančneje v začetku šestdesetih let pa tja do začetka sedemdesetih. Večina jih je prišla v tem obdobju, posamezniki pa so prihajali tudi pozneje. Januarja 1971 je bilo na švedskem registriranih 17.710 jugoslovanskih delavcev, od tega naj bi bilo 6.000–7.000 Slovencev. Danes naj bi bilo na Švedskem 10.000–12.000 Slovencev in njihovih potomcev.³⁴

³³ Leta 1983 je imelo kompetenco sedem učiteljev slovenskega jezika, ostali pa so poučevali brez nje. Torej je imela kompetenco tretjina slovenskih učiteljev na Švedskem (Pišler, 1983: 22).

³⁴ Ob upoštevanju vschljudi iz Jugoslavije je naj bi se število dvignilo na 40.000. Leta 1967 so na Šved-

Veliko Slovencev je prišlo v času, ko Švedska še ni imela uradne politike do priseljencev. Ni bilo Državnega zavoda za priseljence (SIV). Učenje švedskega jezika je bil problem posameznikov, saj še ni bilo organiziranih tečajev za priseljence. Prav tako še ni bilo Konvencije o socialnem zavarovanju ali Meddržavnega sporazuma o zaposlovanju med Jugoslavijo in Švedsko.³⁵

Slovenci so se razkropili na različne konce in se v naseljih niso naseljevali strnjeno. Morda je bil tudi to vzrok, da je bilo prvo društvo organizirano v Landskroni (1969),³⁶ ki je relativno majhno naselje in zato tam razpršenost ni bila tako velika. Temu je v začetku sedemdesetih let sledil val ustanavljanja društev po drugih krajih, kjer je bilo naseljenih večje število Slovencev.³⁷ Vsa društva so opredeljena kot kulturna. Njihov glavni cilj je gojiti slovensko kulturo, slovensko besedo in ju prenesti na naslednje rodove. Vzporedno z nastajanjem posameznih društev se je pojavila težnja po njihovi medsebojni povezavi. Tako je leta 1975 v Stockholmu prišlo do prve konference

skem naredili raziskavo, ki pravi, da je v številu vseh priseljencev iz Jugoslavije na Švedskem 10 % Slovencev. Izhajajoč iz teh podatkov avtor pravi, da je na Švedskem 4.000 Slovencev (Jermol, 1971: 66). Dve leti pozneje M. Šenkova za razliko od M. Jermola navaja, da živi in dela na Švedskem 6.700 Slovencev (Šenk, 1973: 258). Podobno oceno navaja tudi L. Tertinek (Tertinck, 1973: 252). Popis prebivalstva v Sloveniji v začetku devetdesetih pa kaže, da je na Švedskem okoli štiri tisoč Slovencev (Prešeren, 1990: 204). Podatek moramo nujno dopolniti z dejstvom, da je v obdobju od naselitve do devetdesetih let veliko Slovencev sprejelo švedsko državljanstvo in jih omenjeni popis ni več zajel, nekateri pa imajo dvojno državljanstvo. Tako bi lahko rekli, da verjetno bolj držijo ocene raziskav iz sedemdesetih let, ki navaajajo število od 6.000 do 7.000. Tudi med izseljenci se je uveljavila ocena, da jih je na Švedsko prišlo od šest do sedem tisoč (v prvi generaciji). Nekateri so se pozneje vrnili domov. Tisti, ki so ostali, pa so na Švedskem ustvarili družine in imajo danes že vnuke (tretja generacija). Slovenci na Švedskem ocenjujejo, da jih je v vseh generacijah, vključno s tistimi, ki so zamenjali državljanstvo, od deset do dvanajst tisoč.

³⁵ Leta 1967 je bil na prej podpisani Meddržavni sporazum o zaposlovanju (Stare, 1977: 11), 1969 pa Konvencija o socialnem zavarovanju (Svetek, 1974: 80).

³⁶ Za ustanovni občni zbor je bilo treba nujno dobiti komunalno (občinsko) dovoljenje, pripraviti članske izkaznice in oblikovati društveni pravilnik oz. statut. Celotno gradivo je moralo biti prevedeno tudi v švedski jezik. Jeseni 1969 je bilo v Landskroni ustanovljeno prvo slovensko društvo na Švedskem oz. Slovenski klub »Triglav«. Člani društva so bili predvsem ljubitelji petja, saj je bil pevski zbor nekaj časa glavna dejavnost društva (Arhiv ISI, fond Švedska, M Landskrona, Zapisnik 1. redne seje z dne 8. 11. 1969).

³⁷ Leta 1971 je bilo v Göteborgu ustanovljeno Združenje Jugoslovanov in kot del društva »Slovenski kotiček«, ki pa je ostal le na papirju. Marca 1972 je bilo ustanovljeno Slovensko društvo v Stockholmu. Istega leta je bilo ustanovljeno društvo Slovenija v Eskilsuni. Februarja 1973 je bil v Göteborgu ustanovni občni zbor Slovenskega kulturnega društva »France Prešeren«. Decembra 1973 je bilo ustanovljeno še eno društvo v Landskroni, ki se je imenovalo Kulturno prosvetno društvo Slovenija (tako sta nekaj let tu delovali dve društvi, ki pa sta se novembra 1977 združili v enotno društvo Lipa). Ustanovljena so bila še: društvo Slovenska skupnost v Köpingu, Slovenija v Olofströmu, Planika v mestu Malmö, Slovensko kulturno društvo »Ivan Cankar« v Halmstadu, društvo Savinja v Jönköpingu (zaradi premajhnega števila članov je delo kluba postopno zamrlo). Najmlajše društvo Slovencev na Švedskem pa je Slovensko-švedsko društvo v Helsingborgu, ki je nastalo 1991. leta. Leta 1995, v času raziskave med slovenskimi izseljenci, je na Švedskem delovalo devet društev slovenskih izseljencev. Med seboj so se povezovala v Slovensko zvezo (Lukšič - Hacin, 2001: 285–300).

slovenskih društev na Švedskem in do ustanovitve Skupnosti slovenskih društev. Že naslednje leto so jo preimenovali v Koordinacijski odbor slovenskih društev. Kmalu po ustanovitvi se je Koordinacijski odbor priključil Jugoslovanski zvezi in tako so vsa slovenska društva postala njen del vse do 23. 3. 1991, ko je prišlo do uradnega izstopa iz Jugoslovanske zveze in ustanovitve Zveze slovenskih društev na Švedskem (Lukšič - Hacin, 2001: 287–300).

Skrb za slovenski jezik je bila neprestano v ospredju društvenega delovanja. Še bolj pa se je za ohranjanje slovenskega jezika trudil Koordinacijski odbor slovenskih društev in skupaj z njim učitelji slovenskega jezika in uredništva Našega glasu, radijskih in televizijskih oddaj. V sedemdesetih letih, ko se je začelo prebujati društveno življenje, so se vzporedno začela prizadevanja za pouk slovenskega jezika. Prve ure slovenščine so bile v društvenih prostorih, pozneje pa se je pouk materinščine preselil v švedske šole.

»Tako sem prekslovenskega društva kmalu dobila možnost, da ob sobotah poučujem slovenščino v Stockholmu. Prišla sem v stik s slovenskim društvom, to je bilo 1974. leta. Ustanovili smo sobotno malo šolo v slovenskem društvu in sem začela z delom tudi tam. To so bili začetki pouka maternega jezika na Švedskem na sploh in skupaj s tem, ko se je to razvijalo, sem počasi kot učiteljica slovenskega jezika prišla do redne zaposlitve. Najprej v Uppsali kot učiteljica srbohrvaščine potem pa slovenščine in čez nekaj let kot učiteljica slovenskega jezika v Stockholmu. Redna učiteljica. To pomeni, da so vas financirale tudi švedske inštitucije? Samo švedske inštitucije. Naše inštitucije tega niso smele financirati. Švedi so bili zelo striktni, kar se tega tiče, in niso dovolili uvoza slovenskih učiteljev. Imeli so kontrolo nad kadrovanjem učiteljev in nad tem, kdo sme dobiti pouk slovenskega jezika. Tako da... To potem ni bilo več v društvih, ampak se je preselilo na švedske šole. To, kar je bilo prej v društvih, je bilo vse na povsem prostovoljni bazi. Kar pa je bilo pozneje po šolah, je bilo drugače. Dokler se učenec ni prijavil k predmetu, je bil možen na prostovoljni osnovi, kakor hitro pa se je k predmetu prijavil, je ta postal obvezni predmet. Se spomnite kdaj, katerega leta je prišlo do prenosa poučevanja maternega jezika iz društev na švedske šole? Približno – kar se slovenskega jezika tiče – leta 1977.« (Pišler, v: Lukšič - Hacin, 2001: 42)

Učitelji slovenskega jezika so novembra 1977. ustanovili Društvo slovenskih učiteljev in vzgojiteljev (Barišič, 1979: 6). V šolskem letu 1981/82 je imelo društvo 21 članov.

»Bili ste članica Društva slovenskih učiteljev in vzgojiteljev na Švedskem. Lahko kaj poveste o nastanku, delu in zatonu tega društva? Bila sem med ustanovitelji društva. Ustanovili smo ga leta 1978. na sestanku Koordinacijskega odbora (pred ustanovitvijo Slovenske zveze so bila vsa slovenska društva združena v Koordinacijski odbor). Na začetku je bilo dvajset članov. Eden največjih uspehov društva je bil že omenjeni seminar, ki smo ga imeli 1981. za učitelje na Švedskem. Udeležilo se ga je okoli osemnajst učiteljev. Potem se je z leti število učencev postopno zmanjševalo, s tem pa se je zmanjševalo tudi število učiteljev. Tako je pred kakšnimi osmimi leti bilo

le še kakšnih osem učiteljev, to je približno tretjina prvotnega števila in ni bilo več smisla, da društvo še obstaja.« (Pišler, v: Lukšič - Hacin, 2001: 49)

»Imate učitelji slovenskega jezika na Švedskem kakšne stike? Ne, danes jih na žalost nimamo več. Mislim, da zato, ker nas je tako malo. Zdi se mi, da nas je še pet, mogoče sem rekla celo preveliko številko. Včasih smo imeli Društvo slovenskih učiteljev. V času nekdanje Jugoslavije smo bili še dodatno organizirani v okviru Jugoslovanske zveze. Takrat je ta stvar dobro potekala. Razlika je bila le ta, da smo bili Slovenci vedno v manjšini. Mene konkretno ni zanimal pisatelj ali kulturnik iz Srbije in nisem tega mogla predati svojim otrokom. Možnosti, da bi to dobili iz Slovenije, pa nismo imeli. Po drugi strani pa je bila organizacija dokaj dobra. Kaj se je zgodilo z Društvom slovenskih učiteljev? Mislim, da je društvo propadlo. Ne zaradi interesa, ampak zaradi manjšega števila članov in zaradi ogromnih razdalj, ki so na Švedskem. Enostavno nam je bilo nemogoče, da bi se družili. Razdalja med Malmö in Stockholmom je velika, financiranje je bilo v lastni režiji in postalo je neizvedljivo. Mislim, da je zato propadlo.« (Melihien, v: Lukšič - Hacin, 2001: 129)

Slovenski pouk je v šolskem letu 1982/83 obiskovalo 250 učencev. Pouk slovenskega jezika je bil organiziran v vseh treh večjih regijah: Stockholm, Göteborg, Malmö ter še v nekaterih krajih, kot so: Landskrona, Olofström, Helsingborg, Ängelholm, Alvesta, Växjö, Nybro in Norrköping. Do leta 1981 je imel učitelj predpisano obveznost 29 ur na teden, od tega tri ure za socialno delo z otroki in starši. Po tem letu pa je moral opraviti 29 ur čistega pouka (Pišler, 1983: 22–23). Za učitelje slovenskega pouka je bila to zelo visoka zahteva, saj so Slovenci razpršeni po širokem območju tudi po več deset kilometrov okoli centra. Učitelj je porabil veliko časa samo za to, da je obiskal vse učence, saj je imel včasih v svojem programu tudi do 12 ali celo 14 šol (Pišler, 1981: 7).

»Prej ste v pogovoru omenili, da ste nekaj časa delali tudi pri Ljubljanski banki. Kako je prišlo do tega, da ste pustili učiteljski poklic in se zaposlili na banki? Banko sem kombinirala s službo učiteljice materinega jezika, ker moje zdravje ni bilo več tako dobro, da bi se lahko še vozila po šolah, tako kot pred leti. Takrat sem se vozila recimo iz Uppsale do južnih predmestij Stockholma, to je približno sto kilometrov daleč. Tega nisem več zmogla in sem hotela kombinirati. Opustiti del učiteljske službe in sprejeti en del službe v banki. Žal je tudi banka počasi propadla in sem to delo izgubila. Prav kmalu pa sem tudi sprevidela, da ne morem več opravljati ne ene ne druge službe in so me počasi začasno invalidsko upokojili. Pred dvema letoma sem bila upokojena.« (Pišler, v: Lukšič - Hacin, 2001: 42)

Z leti je pri slovenskem pouku upadalo število učencev. Tako ga je leta 1989 obiskovalo le še približno sto učencev, poučevalo pa je še sedem slovenskih učiteljic (Pišler, 1989: 38). Leta 1990 je bilo na sestanku Koordinacijskega odbora ukinjeno Društvo slovenskih učiteljev, ker je imelo le še šest članov in se že nekaj let ni sestalo (Koordinacijski odbor, 1990: 53).

Že konec osemdesetih, ko je pričelo primanjkovati sredstev, namenjenih za dejavnosti priseljencev in poučevanje maternega jezika, je prišlo do pritiskov in racionalni-

zaci je pouka maternega jezika v osnovni šoli. Pritiski so se v devetdesetih povečali, prišlo pa je tudi do nekaterih sprememb. Na Švedskem je veliko priseljskih skupin in v večini so številčno močnejše od slovenske. Več kot je priseljskih organizacij, bolj se drobijo denarna sredstva, ki jih država nameni za te dejavnosti. Ob tem pa je bil slovenski pouk vse manj obiskan, pa ne zato, ker ni bilo interesa, ampak zato, ker na Švedskem ni več veliko slovenskih otrok. Druga generacija je že v večini odrasla, tretja pa je iz mešanih zakonov. Vsak pritisk ali sprememba kriterijev s strani države, ki so povezani s številčnostjo, predstavlja nevarnost za ukinitvev pouka slovenskega jezika. M. Barešič pravi, da so leta 1991 predlagali, da bi pouk materinščine po novem potekal ob sobotah, v skupini pa bi morale biti najmanj pet učencev (Barešič, 1991: 3). Če učitelj ne zbere skupine najmanj petih učencev, občina ni dolžna organizirati pouka materinščine (prav tam: 8). Prvi del predloga je propadel, drugi del, o številu učencev, pa se je kmalu uveljavil. Leta 1995 se je pojavil nov predlog, da bi se predpisano število učencev dvignilo s pet na sedem.

»Obiskuješ tudi ure slovenskega jezika. Kdaj si začela z učenjem? *Takoj, ko sem začela hoditi v švedsko šolo. Takrat sem imela eno uro na teden. Kako je izgledala ura slovenskega jezika? Od začetka, ko sem hodila, kakšnih šest let, smo imeli slovenski jezik v društvu. Bilo nas je petnajst. Mihaela in Rada sta bili pa učiteljici. To je bilo po društvih. Pozneje sta začeli hoditi po šolah. Najprej ste imeli slovenski jezik v društvenih prostorih otroci iz različnih švedskih šol v okolici Stockholma? Ja, tako je. Kaj je bilo potem? Po šestih letih so s tem v društvih povsem nehali in sta učiteljici hodili po različnih šolah. Zakaj je prišlo do spremembe? Zaradi tega, ker je Švedska začela varčevati z denarjem. To je bilo ceneje. Ravno sedaj imamo velike probleme s financiranjem slovenščine. Švedi hočejo te ure ukiniti, še vedno pa je srbohrvaščina, Grki imajo grščino ... Slovenščino imamo eno uro na teden, drugače pa imamo isti urnik kot ostali učenci. Koliko učencev mora biti prijavljenih, da se dovoli pouk materinščine? Zdaj, zadnje dve ali tri leta velja, da mora biti vsaj pet učencev v eni skupini. In v gimnaziji, kamor hodim, nas je pet in povsod, kjer pouk poteka jih je tudi toliko. Če jih je premalo, potem slovenščine ne smejo imeti. Od letos dalje naj bi veljal nov pogoj, to je sedem otrok v skupini. Kaj torej pomeni, če hodiš v šolo, kjer je prijavljenih premalo otrok? Ali to pomeni, da ne moreš obiskovati ur slovenskega jezika? Ja, razen če hodiš na drugo stran mest. Lahko hodiš na drugo šolo? Ja. Kako imate organiziran pouk slovenskega jezika? To, da obiskuješ slovenski jezik pomeni, da imaš eno uro več kot ostali učenci, tvoji sošolci, ali se lahko odrečeš nekemu predmetu? To sama zbiram, kakor hočem. Lahko si izberem namesto nemščine ali pa dodatno. Jaz imam dodatno. To velja za vse priseljence, Srbe, Hrvate, Turke ...? Ja, za vse. Če hočejo. Navadno si učenci izberejo uro jezika namesto nemščine ali francoščine, lahko pa tudi dodatno.« (Štefanič, v: Lukšič - Hacin, 2001: 266–267)*

»Vrniva se nazaj k slovenščini. Si obiskoval slovensko šolo? Ja. Kako je potekal pouk? Slovenski pouk smo imeli enkrat na teden po dve šolski uri. Število se je razlikovalo od leta do leta. Običajno smo imeli v istem času pouk za šesti, sedmi, osmi razred skupaj, deveti razred pa skupaj z drugimi. Ko sem začel z obiskom, nas je bilo

kar veliko. Proti koncu pa nas je bilo zelo malo. Zdi se mi, da sva bila samo jaz in še nekdo. Zakaj to zmanjšan je? Ste se med seboj kaj pogovarjali o tem? Ne vem. Nismo se nič pogovarjali. Tisti, ki so bili starejši so končali pred mano, mlajši pa se niso vpisali ali pa jih ni bilo, ne vem. Si imel kakšne probleme med kolegi, ker si hodil k slovenščini? Ti je bilo to breme? Problemov nisem imel nikoli. Breme ... Slovenščino sem imel ob sobotah in po drugi strani si dobil oceno. To je bil šolski predmet. Kaj misliš o otrocih iz slovenskih družin na Švedskem? Se učijo slovenski jezika? So radi Slovenci ali bi to radi prikrili? Ha! Sem predstavnik mladine v društvu, tu v Göteborgu. Opažam, mislim, da bo vse to izumrlo. To lahko rečem že sedaj. Zakaj? Slovenci se prehitro asimilirajo. Velike napake delajo tudi starši. Veliko se jih s svojimi otroki pogovarja po švedsko. Zdajle ugibam, a ne vem, morda jih je sram, da otroci govorijo z njimi v tujem jeziku. To se mi zdi zelo slabo. Starši bi morali ohranjati svoje korenine, jih priznati. Ali ti starši govorijo lep švedski jezik? Se bodo njihovi otroci lahko kaj naučili od njih? Otroci se švedščine naučijo na ulici in v šoli. Za to ne potrebujejo svojih staršev. Je pa drugo, kar me moti, to je, da otrokom dovolijo doma govoriti švedsko. Še bolj je hudo, ko starši z njimi govorijo slovensko, otrok pa noče spregovoriti, ampak se z njimi pogovarja švedsko. To je velika napaka, a je prepozno.« (Gvardjančič, v: Lukšič - Hacin, 2001: 158–159).

Takšna so stališča do obravnavane problematike pri sogovornikih – otrocih slovenskih priseljencev na Švedskem, t. i. drugi generaciji. In kakšno zgodbo povedo učitelji? Kakšna je švedska izkušnja skozi prakso in percepcijo slovenskih učiteljev?

»Dolga leta ste bila učiteljica. Kaj lahko poveste o svojem delu? Kje ste učili? Začela sem 1975. leta in to s poučevanjem slovenščine v Stockholmu. Potem sem čez pol leta začela v Uppsali poučevati srbohrvaščino, kjer sem bila honorarno zaposlena. Plačilo je bilo tako po opravljenih urah in ne kot mesečni dohodek. Čez dve leti (1977.) smo dobili vsi učitelji, ki smo takrat poučevali in smo izpolnjevali pogoje (da si učil več kot polovico delovnega časa, več kot šest mesecev) neke vrste švedsko kompetenco. Jaz sem to kompetenco dosegla samo za srbohrvaški jezik, za slovenski pa ne, ker nisem imela dovolj ur. Za slovensko kompetenco sem se tako morala še potegovati. Dosegla sem jo čez dve leti. Če bi imela samo slovenske ure, ne bi dosegla celotne mesečne plače, tako da sem morala ves čas kombinirati s srbohrvaščino. V Uppsali nisem imela več kot pet, največ pet ur slovenskega jezika na teden. Zato sem se začela voziti v Stockholm. To delo mi je pomagalo, da sem obdržala stik s slovenskim jezikom. Tako sem imela približno eno polovico ur v slovenščini, drugo pa v srbohrvaščini. Moj upravitelj in upraviteljica sta bila oba zelo naklonjena mojemu urniku in nisem imela nobenih težav. Plačo sem v celoti dobivala v Uppsali. Uppsalski upravitelj se je dogovoril z upraviteljem na področju Stockholma, da so me na nek način posodili njim in med seboj so sami administrativno uredili te zadeve. Upravitelj – kaj je to? Ravnatelj? Kako je s šolskim svetom? Upravitelj je neke vrste ravnatelj. Učitelji vseh različnih maternih jezikov, ki so jih na Švedskem poučevali – torej tujih jezikov, smo imeli svoje upraviteljstvo s konferencami, tečaji. Kdo je določal učne programe za ure slovenskega jezika? Ste to urejali sami ali ste delali po švedskih učnih progra-

mih? *V veliki meri smo bili prepuščeni sami sebi. Pomagali smo si z učnimi programi iz domovine. Počasi je poseben učni program izdelal tudi Zavod za šolstvo, ki pa je bil preobsežen za naše razmere. Kakšnih šest, sedem let preden sem nehala s poučevanjem pa je švedski zavod za šolstvo izdelal učni program pouka materinega jezika za vseh različne jezike. Tega smo potem prilagodili na posamezne potrebe in zahteve jezika, mi na naš, slovenski jezik. V arhivih sem zasledila, da je Zavod za šolstvo iz Slovenije organiziral posvetovanja za učitelje slovenskega jezika na Švedskem in drugje po Evropi. Lahko kaj poveste o tem? Deloma smo lahko šli vsako leto na seminar za učitelje slovenskega jezika, ki poučujejo v tujini. Seminar je bil v času velikonočnih praznikov. Enkrat pa smo imeli tak seminar celo na Švedskem za vse učitelje, ki so takrat poučevali na Švedskem. Na seminar so prišli predavatelji iz Slovenije. Organizator seminarja so bile švedske šolske oblasti. Ta seminar so organizirale švedske institucije? Da. To je bila tudi zasluga slovenskega Društva učiteljev in vzgojiteljev na Švedskem. Po katerih knjigah ste delali v šoli? Ste dobili kaj gradiva iz Slovenije ali ste se morali za to boriti sami? To je bil vedno problem. V začetkih smo si pomagali kar s slovenskimi šolskimi knjigami, ki pa so bile pretežke za naše učence, ki jezika niso dovolj obvladali. Veliko materiala smo izdelovali sami. Pomagali smo si na razne načine. Veliko idej smo dobili tudi na samih seminarjih, ki so jih prirejale švedske šolske oblasti. Počasi je Zavod za šolstvo v Sloveniji izdelal učbenike, ki so se imenovali Naša domovina SFRJ. Slovenija je bila prva, ki je izdala te učbenike. Videlo se je, da so bili ambiciozno zastavljeni, ampak žal so bili pretežki. Tukaj smo morali učitelji vedno vse knjige nositi s seboj. Pouk smo imeli z vsakim učencem posebej na njegovi šoli in ves učni material smo dolgo časa prenašali s seboj iz šole na šolo in te knjige sploh niso bile praktične za takšno prenašanje. Že kar se same teže tiče. Prav tako pa je bila zahtevna snov, vsebina, ki ni bila prilagojena nivoju znanja učencev na Švedskem. Kritizirali so jih tudi učitelji slovenskega jezika iz drugih evropskih držav. Sedaj, ko sem sama že končala s poučevanjem, pa se pojavljajo čedalje boljši učbeniki. Zdaj, ko pouk maternega jezika na Švedskem počasi propada, prihajajo iz Slovenije veliko boljši učbeniki. Prav tako si lahko veliko pomagamo z učbeniki za zamejske Slovence. Že sama sem si veliko pomagala z učbeniki s Koroške. Kako je potekal pouk slovenskega jezika znotraj švedskega šolskega sistema glede na ostale obvezne predmete? Je bil to obvezni predmet, dodatni pouk ali kaj drugega? To ni bil dopolnilni pouk, ampak so se učenci, ki so si izbrali materni jezik, morali odpovedati uram enega od drugih predmetov. Pouk je bil del rednega programa in pouka. Vsi učitelji smo se trudili, da bi pouk organizirali na tak način, da otroci ne bi izgubili ur katerega od pomembnejših predmetov. Pouk slovenščine smo tako imeli po pouku ali v kakšnih 'luknjah' v urniku ali v času manj pomembnih predmetov. Vendar pa se je ta problem pojavil šele, ko se je poučevanje slovenskega jezika iz društev slovenskih izseljencev na Švedskem preselil v švedske šole? Da. Pred tem je bil pouk maternega jezika oziroma slovenščine ob sobotah. Se vam ne zdi, da so bili otroci, ki so takrat obiskovali pouk materinega jezika bolj obremenjeni kot njihovi kolegi? Na nek način prav gotovo, saj so bili ob en prost dan v tednu. Kakorkoli pogledaš, je*

bilo in je zanje težko. Nek je sem ujela, da danes velja normativ, da mora biti vsaj pet otrok, ki obiskujejo pouk maternega jezika, da šola omogoči učenje tega jezika? Ja. To je najnovejša uredba. To je pa švedska politika. To je vzvezi s političnim programom stranke Nova demokracija, ki je imela v svojem programu ukinitvev pouka maternega jezika, ker zahteva veliko denarja, a hkrati naj ne bi dajal rezultatov, ki so bili pričakovani. Da bi bil volk sit in koza cela, so švedske šolske oblasti določile pogoje, da mora neka jezikovna skupina na eni šoli imeti pet učencev in da mora biti pouk izven časa rednega šolskega pouka. Za gimnazijo pa je letošnja novost, da mora biti sedem in ne pet učencev. Slovenci teh pogojev ne izpolnujemo. Ima stranka Nova demokracija veliko podporo in vpliv na Švedskem? Ta stranka je bila ustanovljena pred štiri, petimi leti. Imela je veliko uspeha, a je pozneje propadla in danes ne obstaja več. Je pa pustila posledice svojega delovanja in idej v švedski politiki. Njene točke programa so prevzele druge stranke. Kdo je in kdo še danes izbira učitelje slovenskega jezika ali širše učitelje maternega jezika na Švedskem? Kakšni kriterije se pri tem upoštevajo? To je bil vedno problem. To določajo same šolske oblasti. Te same izbirajo učitelje. Največje težave so bile seveda na začetku, ker ni bilo kadrov. Na šolo je lahko prišel vsak in rekel, da zna slovenski jezik in da lahko poučuje. Tako se je zgodilo, da sta slovenščino na švedski šoli poučevali celo dve šivilji. Pozneje se je počasi uredilo, počasi smo dobili možnost, da poučujemo slovenščino učitelji z izobrazbo iz domovine. Poskusili smo si pridobiti tudi dodatno izobrazbo na Švedskem, ampak žal nas je bilo premalo, da bi organizirali dveletni tečaj za Slovence. To je bilo mogoče le za srbohrvaško govoreče učitelje. Počasi se je začelo zmanjševati število učencev in za ta interes ni bilo perspektive. Učitelje pouka maternega jezika danes še vedno izbirajo šolske oblasti? Da. Z otroki ste imeli veliko stikov. Imate tudi svojega otroka. S katerimi vrstniki se predvsem družijo otroci slovenskih staršev na Stockholmskem področju? Imajo prijatelje med Švedi, se družijo s Slovenci, mešano ...? Slovenci smo zelo prilagodljivi. Naša stanovanja so raztresena. Nikjer se ne naseljujemo skupaj, strnjeno, kot je to opaziti pri priseljencih iz drugih jezikovnih skupin. Tudi ljudje iz nekdanje Jugoslavije so se že prej naseljevali na enem področju in ti so si med seboj veliko pomagali. Vendar tako se niso naučili švedskega jezika. Slovenci so se vsi bolj ali manj naučili švedsko, se prilagodili. Na ta način so bili tudi otroci prisiljeni ali pa lahko rečemo, da jim je bilo omogočeno, da so si našli švedske prijatelje in se vključili v švedsko družbo. Tudi zunanja podoba, izgled slovenskega otroka se ne loči od podobe švedskega otroka (nismo temnopolti in nimamo kakšnih specifično različnih fizičnih posebnosti v primerjavi s Švedi.« (Pišler, v: Lukšič - Hacin, 2001: 45–49).

Še druga izkušnja:

»Ste učiteljica. Lahko kaj poveste o svojem delu? Na Švedskem ste dvanajst let. Kaj vse se je ta čas dogajalo v povezavi s poklicem? Poučevati sem začela 1984. leta. Pouk je od vsega začetka potekal v društvenih prostorih, torej v prostorih slovenskega društva. Sprva je bilo malo učencev, ker so se mogoče bali. Zanje sem bila bav-bav. Ko so začeli prihajati in smo se bolj spoznali, sem dobila lepo število otrok. In še danes po enajstih letih lahko rečem, da so vsa leta lepo redno prihajali k pouku slovenšči-

ne. Vsak učenec na Švedskem je imel in še ima po zakonu pravico do dveh šolskih ur pouka maternega jezika na teden. To je danes zmanjšano. Otroci so prikrajšani. V tem času so se spremenili pogoji. V skupini mora biti najmanj pet otrok. Ker ni novih slovenskih priseljencev ostali pa z leti odraščajo, je teh otrok še zelo malo. Mislim, da sem imela v šolskem letu v povprečju štirideset do petdeset učencev. Koliko jih je letos? Letos jih je najmanj. Število je zelo upadlo, vendar ne zaradi interesa. Upadlo je zato, ker jih je veliko končalo šolanje in so odšli. Sem namreč prihajajo učenci od prvega razreda pa do zadnjega letnika gimnazije. Letos jih je petindvajset. Kako poteka delo? Je vse v enih prostorih? Moram še enkrat ponoviti, da smo Slovenci na Švedskem izjema, saj imamo pouk v prostorih društva. Imam pa še eno skupino otrok, ki jih poučujem na šoli. Je pa to povsem slučajno, ker so vsi otroci z iste šole. Kako je z učnimi programi? Kdo določa učne programe slovenskega jezika? Učni program si določam sama. Z leti sem si prilagodila slovensko slovnico, ki je sicer za švedske razmere nemogoča. Učni načrt sem si počasi izoblikovala sama. Redno ga usklajujem, spreminjam in prirejam glede na potrebe. Pouk je tu individualen. Ne moremo več govoriti o skupinskem pouku, kajti otroci imajo zelo različno predznanje in je to neizvedljivo. S katerimi knjigami si pri pouku pomagata? Uporabljam pretežno naše učbenike. Sami si kupujemo učbenike oziroma si jih učenci kupijo, kadar so na dopustu v Sloveniji. Svoje učbenike si kupujem sama in jih sama tudi plačujem. Seveda pa vsebino priredim razmeram in uporabim najprimernejše. Imam nekaj novih učbenikov, ki so namenjeni za Slovence v tujini. Ko jih pregledujem, vidim, da bo potrebno vse še prilagoditi, ker so prezahtevni. Kako poteka financiranje učiteljev slovenskega jezika? Nas financirajo švedske oblasti. Plačani smo iz skupnega fonda za kulturo in šport in to na nivoju občin. Se pravi, da vas je zaposlila švedska šola oziroma država? Ja, na nek način. Bolje rečeno občina.

Kakšna je oblika dela znotraj občine? Kakšen položaj imate učitelj? Ste vezani na neko šolo ali imate kakšne druge organe? V preteklosti je bilo tako, da smo bili zaposleni pri šoli, s katere je bilo največ učencev tistega jezika, ki si ga poučeval. Danes se je to spremenilo. Mislim, da se nas želijo znebiti. Razdelili so nas. Göteborg z okolico oziroma ostalimi občinami so razdelili na tri dele ali enote. Tedensko se zbiramo na konferencah enot. Vsaka enota zase. Nam pa omogočijo nadaljnje izobraževanje oziroma dopolnilne seminarje. Nekajkrat na leto imamo študijske dneve, ko imamo skupen seminar vsi učitelji, ki na tem področju poučujemo materni jezik. Kdo nadzoruje vaše delo po posameznih enotah? To so naši delodajalci. To niso več šolniki. Ustanova, kjer sem danes zaposlena se imenuje Ustanova za tujce. Vidi se, da so nas povsem ločili od švedskega šolskega sistema. Dobivate se na rednih tedenskih konferencah? Kako poteka konferenca? Imamo jih enkrat na teden. Strokovne tematike se običajno ne dotikamo. Namenjeno je pretežno finančni plati, politični, bolj splošno. Iz arhivskega gradiva se da razbrati, da je bilo v preteklosti za učitelje slovenskega jezika organiziranih tudi nekaj seminarjev v Sloveniji oziroma v nekdanji Jugoslaviji. Ja, bilo je in vedno sem dobila vabila. Časi pa so se hudo spremenili, poslabšali, ko sem prišla gor. Pred tem so to financirala društva, delno tudi švedske oblasti, potem

pa ne več. Tako se sama tega nisem nikoli udeležila. Smatram pa, in to lahko potrdijo ljudje, ki so se jih udeležili, da so ti seminarji za nas zelo pomembni. To je edini stik s tem, kar lahko dobimo in uporabimo pri svojem delu. Prav tako si lahko izmenjamo izkušnje. Drugega nimamo. Ker smo tako sami, bi bilo to čudovito, vendar se zaradi finančne situacije marsikdo ne more udeležiti. Vsaj jaz ne. Pogovarjali sva se, da sta dopuščeni dve možnosti izvedbe pouka maternega jezika. Ena možnost je, da se otroci dobijo skupaj v prostorih društva ob sobotah, druga možnost je da to poteka med poukom, ko otroci izberejo slovenski jezik kot alternativni predmet, namesto nekega drugega predmeta. Se vam ne zdi, da so otroci v obeh primerih prikrajšani? No, ravno ta sistem, da lahko izberejo materni jezik kot alternativo, je nov. Za nas Slovence to ni aktualno. Če hočejo učenci izbrati materni jezik, jih mora biti na šoli vsaj pet. Slovencev ni nikoli toliko in jih verjetno nikoli ne bo. Rekla bom tudi tako, da moramo gledati praktično. Bilo bi tudi neprimerno, da bi imeli slovenščino kot nek tuj jezik. Danes ob vstopu v Evropsko unijo doma zganjamo vik in krik in želimo tja, boljše bi bilo, da se otroci kot tuj jezik učijo nekaj, kar je bolj uporabno. S tem ne ponižujem svojega jezika, gledam le na njegovo uporabnost. Druga stran, pouk popoldne po švedskem pouku ali ob sobotah, pa je tako kot katerakoli druga dejavnost. To je samo prostovoljna dejavnost. Ni obveza. Otroci igrajo tudi nogomet, tenis, gredo na jahanje. Če je to prostovoljna dejavnost, jo ima otrok rad in mu ni breme. Breme je samo takrat, kadar je otrok prisiljen, da nekaj dela. Imate veliko stikov z otroki. S kakšnimi vrstniki se družijo otroci iz slovenskih družin? So njihovi prijatelji pretežno Švedi, Slovenci? V kakšnem jeziku se pogovarjajo med seboj? Iz izkušenj lahko rečem, da so skoraj vsi zelo čustveno navezani na Slovenijo. Očitno to dobijo med dvomesečnim ali enomesečnim obiskom Slovenije. Ta čas napolnijo svoje baterije, da lahko prenesejo ostalo leto. Mislim, da je to tudi eden od razlogov, da radi prihajajo k slovenskemu pouku. Jaz nisem samo učiteljica. Sem tudi socialna delavka, psihologinja, prijateljica ... vse. Vsi imajo radi Slovenijo in slovenski jezik, ki bi se ga radi naučili odlično govoriti. Žal je tako, da se med sabo pogovarjajo samo švedsko in da se privatno med sabo ne družijo. Izbirajo prijatelje, vse prej druge kot slovenske. Kako mislite, da se pogovarjajo doma? Danes mislim, da je zelo različno. Eni švedsko, drugi slovensko. To se na učencu takoj pozna. Prvo uro, ko ga dobiš, vidiš, kako govorijo doma. Jezik, ki ga otroci dobijo doma je dialekt, je pa tudi to zadovoljivo. Tisti, ki se doma pogovarjajo švedsko, tudi tukaj slovenščine ne obvladajo.« (Melihien, v: Lukšič - Hacin 2001: 128–131).

SKLEP

S. Castles in M. J. Miller pravita, da ima švedski model kljub svobodni izbiri in kulturnim pravicam visoko stopnjo družbene kontrole. Švedsko izkušnjo poimenujeta predpisani, odrejeni multikulturalizem. Priseljenske in etnične organizacije so pritegnjene v korporativno državo, kjer končajo politično marginalizirane. Še več,

relativno liberalna politika do priseljencev temelji na doslednem nadzoru nad novimi priseljenci. Avtorja nadaljujeta, da znaki v zadnjih letih kažejo, da je švedski model v krizi. Narašča prepričanje, da islam predstavlja grožnjo švedski kulturi in vrednotam. Preference so usmerjene v vzhodno Evropo, ki naj bi bila potencialni rezervat »zelene« delovne sile. Res pa je, da podobni konflikti obstajajo tudi v ostalih multikulturalnih državah in ne samo na Švedskem (Castles, Miller, 1993: 228). Ugotovitve o naraščajočem odporu do priseljencev potrjujejo tudi rezultati analize A. Alunda in C. U. Schierupa. Pravita, da kljub ideologijam egalitarizma, multikulturalizma, antirasizma in boja proti diskriminaciji, ki jih podpirajo tudi mediji, izobraževanje itd. prihaja do razkoraka med ideologijo in prakso. Razliko lahko ponazorimo z razhajanjem med enakostjo proti diskriminaciji in segmentirani kulturni delitvi dela, pravico do izbire proti ekskluzivnosti in segregaciji, partnerstvom proti birokratski kontroli in tehnosceničnemu nadzoru. Te razlike izvirajo iz konflikta med liberalnimi in egalitarnimi težnjami in željami. Sodobne družbene spremembe teži k vse večji racionalizaciji, ki se izvaja prek jezika in institucionalnih praks dominantnega pragmatizma. Podobno A. Alund in C. U. Schierup poudarjata pomen ideološko-političnega scenarija Evrope kot utrdbe (fortress Europe mentality), ki je v zadnjem času močno vplivala na švedske razmere. Svoboda izbire in partnerstvo, ki ju postavlja v ospredje multikulturalizem, sta postavljena v situacijo, v kateri priseljske kulture dobijo položaj zaščitenega in kontroliranega rezervata. Rešitev iz tega stanja je nova kulturna politika, nova opredelitev partnerstva in ponovna presoja in obdelava konsenza o morali. Prav tako pa novo splošno gibanje, ki bi preseglo etnične in narodne meje (Alund, Schierup, 1993: 100–101). Vpliv Evrope, o katerem govorita avtorja, se je po vstopu Švedske v EU še okrepil in se preselil tudi na normativno raven. Prav migracijska politika je namreč področje velikih razhajanj med članicami EU in zato predmet dolgoletnih pogajanj in iskanj kompromisov.

Iz razprave lahko razberemo, da ima švedski multikulturalizem svoj tolerančni prag, ki je vsekakor specifičen, kot je specifičen švedski multikulturalizem v primerjavi z drugimi državami z uradno politikom multikulturalizma. Na koncu tudi švedski multikulturalizem trči ob vprašanje, do kje pustiti različnost. Kje sta meja in konsenz, ki ju morajo spoštovati vsi prebivalci Švedske. Pomembno je seveda tudi vprašanje, kakšni so mehanizmi, s katerimi je določena vsebina »univerzalnega konsenza«. Na koncu pridemo do dejstva, da je pravno-politična ureditev, ki jo predpiše država, minimum, konsenz, ki ga je treba upoštevati. V nasprotnem primeru pride do sankcij. Še vedno pa sta švedska priseljska politika in položaj priseljencev na Švedskem drugačna od položaja priseljencev v drugih migracijskih situacijah. Primerjava s položajem priseljencev, ki so ga imeli in ga imajo v drugih državah Zahodne Evrope, lahko pokaže, zakaj se je zanj uveljavil termin multikulturalizem.

Slovenci, s katerimi sem imela stike, prav gotovo kritično gledajo na razmere, v katerih živijo, a zavedati se moramo, da izhajajo iz obstoječih odnosov kot samo po sebi umevnih in gradijo od tu naprej, ne pa iz razmer zaostrene asimilacijske politike in nestrpnosti. Številni so ugovori, da je švedska politika prikrito asimilatorna, da se

pod njenimi vplivi utaplja jo kulture prišlekov v dominantni kulturi. Antropološke raziskave akulturacijskih procesov so pokazale, da vsak kulturni stik nujno vodi do spreminjanja obeh kultur, še posebej, če stik teče prek generacij – vprašanje je le, v kakšnih odnosih med manjšinsko in večinsko (dominantno) kulturo je prišlo do sprememb. Dejstvo pa je, da so akulturacijski procesi neizogibni. Pri švedskem multikulturalizmu ni očitnega »zunanjega sovražnika«. Ljudje čutijo potrebo po druženju s »svojimi« le v začetnih letih, dokler se v novem okolju ne znajdejo, se naučijo novega jezika in dokler si ne poiščejo znancev. Potem etnične vezi oslabijo. Ljudje niso ogroženi, njihova identiteta ni stigmatizirana in tako je relativiziran njen pomen. Enostavno ni tako pomembna kot v okoljih, kjer prišleke zavračajo in jih na nek način prisilijo, da se družijo med seboj. Vprašanje etnične identitete nima širših razsežnosti, ampak je le osebna opredelitev posameznika v odnosu do izvornega okolja. Tako se multikulturalizem navidezno sprevrže v lastno nasprotje, saj lahko akulturacijski procesi pri njem najhitreje potekajo. Če zagovarjamo načela nacionalne države in stališče, da je potrebno izvorno kulturo obdržati za vsako ceno, bomo multikulturalizem obsodili kot najbolj asimilatoren.

Slovenci so bili dolgo časa le posredno povezani s švedskim multikulturalizmom, v privatnem življenju pa je zelo majhen razkorak med švedskim in slovenskim načinom življenja. Kljub temu analiza položaja slovenskih priseljencev v švedskem okolju kaže vso specifičnost švedske kulture/družbe in njeno strpnost do drugačnosti. Dejstvo pa je, da strpnost ni rezultat politike multikulturalizma, ampak obratno, politika multikulturalizma je rezultat strpnosti švedske kulture/družbe.

»Se ti zdi, da v švedski družbi to, da si Slovenec, pomeni nekaj slabega zate? Ne. V švedski družbi ne. Jaz sem Renata, pa če sem iz Slovenije ali od tukaj.« (Štefanič, v: Lukšič - Hacin, 2001: 269)

LITERATURA

- Alund, A., C. U. Schierup (1993). Swedish Immigrant Policy in Transition. *Racism and Migration in Western Europe* (ur. J. Wrench). Oxford: Berg, str. 99.
- Arhiv Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, fond Švedska, Ljubljana.
- Barišič, M. (1979). S sestanka Društva slovenskih učiteljev in vzgojiteljev na Švedskem. *Naš glas*, št. 33, str. 6.
- Carlen, J. (1991). Poslušajte nas ob sobotah ob 17. uri in 50 minut! *Naš glas*, št. 110, str. 45.
- Castles, S., M. J. Miller (1993). *The Age of Migration*. London: MacMillan.
- Compulsory Schooling in Sweden. Fact Sheets on Sweden* (2001). Stockholm: The Swedish Institute.
- Esaiasson, P. (1996). Skandinavija. *Volilni sistemi* (ur. S. Gaber). Ljubljana: Liberalna akademija, str. 193.
- Gaber, S. (ur.) (1995). *Volilni sistemi*. Ljubljana: Liberalna akademija.

- Golčman, A. (1983). Televizija – za koga? *Naš glas*, št. 59, str. 4.
- Higher Education in Sweden. Fact Sheets on Sweden* (2004). Stockholm: The Swedish Institute.
- Horvat, A. (2004). Nivojski pouk smo odpravili. *Ona*, 11. maj. Ljubljana: Delo, str. 17–19.
- Hribar, L. (1984). Dotacije priseljeniškim organizacijam. *Naš glas*, št. 62, str. 7.
- Hribar, L. (1988). Slovenske oddaje v švedskih medijih in netolerantnost posameznih novinarjev. *Naš glas*, št. 88, str. 13.
- Immigrants in Sweden. Fact Sheets on Sweden* (1994). Stockholm: The Swedish Institute.
- Informacije o Švedskoj* (1990). Norrköping: Statens Invandrarverk.
- Jermol, M. (1971). Pisma delavcev na Švedskem. *Slovenski izseljenski koledar'72*. Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, str. 66.
- Koordinacijski odbor (1990). *Naš glas*, št. 100, str. 53.
- Leskovec, R. (1990). Le delne izboljšave v socialni konvenciji. *Naš glas*, št. 105, str. 38.
- Local Government in Sweden. Fact Sheets on Sweden* (1994). Stockholm: The Swedish Institute.
- Lukšič - Hacin, Marina (1999). *Multikulturalizem in migracije*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Lukšič - Hacin, Marina (2001). *Zgodbe in pričevanja – Slovenci na Švedskem*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Moramo biti glasnejši* (1995). *Naš glas*, št. 133, str. 8.
- Pišler, R. (1981). Ob robu. *Naš glas*, št. 48, str. 7.
- Pišler, R. (1983). Poročilo Društva slovenskih učiteljev. *Naš glas*, št. 57–58, str. 22.
- Pišler, R. (1989). Koordinacijski odbor slovenskih društev na Švedskem. *Naš glas*, št. 98, str. 38.
- Prešeren, J. (1988). S slovenščino po svetu. *Slovenski koledar '89*. Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, str. 17.
- Religion in Sweden. Fact Sheets on Sweden* (1995). Stockholm: The Swedish Institute.
- Slovenske radijske oddaje (1988). *Naš glas*, št. 90, str. 13.
- Stare, F. (1977). *Organiziranje zunanje migracije Slovencev*. Ljubljana: RI FSPN.
- Sveteč, L. (1974). Podaljšano zavarovanje in dokup let dela v tujini. *Slovenski koledar '75*. Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, str. 79.
- Sweden in Figures* (1995). Stockholm: Statistics Sweden.
- Swedish Citizenship* <http://www.migrationsverket.se/english/emedborg/emedborg.html>.
- Šenk, M. (1973). Slovenci na Švedskem. *Slovenski izseljenski koledar '74*. Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, str. 258.
- Švedska* (1987). Norrköping: Statens Invandrarverk.

- Tertinek, L. (1973). Švedska in priseljenci. *Slovenski izseljenski koledar '74*. Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, str. 252.
- Upper Secondary and Adult Education in Sweden. Fact Sheets on Sweden* (2000). Stockholm: The Swedish Institute.
- Volitve so pred nami* (1979). *Naš glas*, št. 33, str. 10.

SUMMARY

EDUCATION IN THE CONTEXT OF SWEDISH MULTICULTURALISM

Marina Lukšič - Hacin

The contribution is focused on the Swedish situation, its multiculturalism policy and narrower, on its attitude towards immigrants, and on how all mentioned reflects in circumstances in education with stresses on elementary school level. A basic frame of the contribution is a dissertation on the policy of multiculturalism in Sweden that should bring to realisation more equitable relations, and through this links with the ideologies of equalitarianism and anti-racism. All the mentioned reflects as well in fundamental principles, which set frames to educational programmes and are being realised in practice in various manners. Therefore, in continuation, we will be interested in the Swedish situation itself, in its multiculturalism policy and in a narrower sense, in the attitude to immigrants, and in how all the mentioned reflects in circumstances in the sphere of education with stresses on elementary school level.

The year 1975 is significant for the present treatise, when the parliament adopted a resolution of three main principles of immigrant policy: equality (jämlikhet), freedom of choice (valfrihet) and partnership (samverkan). Equality in standard of living. Freedom of choice as a right of the immigrants to decide by themselves whether to preserve their native languages and cultures or to accept the Swedish one and Swedish identity or both. Partnership as partnership between immigrant communities and the state. The adopted principles have caused some changes on institutional level. In regard of the mentioned treatise, let us just point out education where changes were linked with the principle of freedom, which among other ensures the preservation of source language. That right should in the future be implemented within the frame of public education.

The basic principle of the Swedish educational system is that all children and youngsters must have equal opportunities in view of access to public schools, regardless of ethnic belonging, place of residence and their social and economic status. Equal education must be assured in all types of schools in the entire state. Public elementary education is on the normative level bound by the following chief principles:

- equal access to public education
- equivalency in education
- knowledge and skills
- democratic values
- equality and opposition to unequal treating.

Pupils who at home speak other native language than Swedish must be ensured a choice of the subject "mother tongue" and thus be enabled to develop their language, upgrade it and become bilingual and able to learn about their source cultural heritage. They can choose the native language as an alternative for another foreign language (immediately after the English language, which is the first compulsory language) as part of individual pupil's choice, or outside school time. The learning of mother tongue outside school time and regular elementary school programme is limited to seven years. This limitation does not apply for children members of a national minority; therefore, it is valid above all for children of immigrants.

The realisation of classes itself, the place and time have been changed in the course of time by various laws; all along, mother tongues were taught by teachers chosen by Swedish institutions. For their work, the teachers were paid by the Swedish state, more precisely by communes. For tuition, the teachers were to acquire necessarily competence (behörighet). The candidate was to have had appropriate education in the homeland (teachers' training college, pedagogical grammar school, college of education or a university degree) and at least six terms of practice in a Swedish school with at least 15 teaching hours of weekly engagement, or the Swedish High school for teachers – department for native language degree.

For adult immigrants who arrived in Sweden in the seventies, courses for learning Swedish language were organised. The courses were being carried out during paid working hours as well. Immigrants were entitled to 700 hours of free of charge course of Swedish language. Later the possibility changed into necessity. Communes were responsible for the realisation. In the nineties, all new immigrants have the right to charge free learning of Swedish language, which is considered as "Swedish as other language" or as "Swedish for immigrants". The learning is being realised within the frame of education for adults. Immigrants can also learn Swedish language in institutions that acquired licenses from communes (for example Slovenian societies).